

Wist je dat hier
vroeger de Kleine
Lek liep?

De zoektocht
van meneer Hoek

Opgetekend en geredigeerd door Wim Holleman
Culemborg 25 juni 2012

Uitgebracht onder auspiciën van Genootschap
A.W.K. Voet van Oudheusden Culemborg 2012

Tekst- en beeldredactie Wim Holleman
Omslag & opmaak InnerMill, Culemborg
Drukwerk A.T. Verschoor, Culemborg

ISBN 978-90-78114-00-0
NUR 693

Inhoudsopgave

Woord vooraf 5

Wie is meneer Hoek? 9

De bocht in het Bakelbos 11

Waarom Bakelbos? 21

En toch liep de Kleine Lek zo! 25

En verder 38

Gelijk of ongelijk? 43

Bakermat of Bakelbos? 70

Woord vooraf

'Wist je dat hier vroeger¹ de Kleine Lek liep?' Zo begon mijn kennismaking met meneer Hoek. Mijn vrouw stelde hem aan mij voor in het volkstuincomplex van de "Kerktuinders" aan het Bakelbos. Daar heeft hij net als mijn vrouw een volkstuin. We praatten nog wat over die Kleine Lek en toen vervolgde ik mijn weg naar huis.

Ik was de ontmoeting haast weer vergeten toen mijn vrouw, terugkomend uit de volkstuin, me begon te vertellen over de passie van meneer Hoek voor de historie van Culemborg: 'Hij heeft al veel onderzoek gedaan, van alles verzameld en uitgezocht. Al zijn bevindingen heeft hij in een zwarte multomap bij elkaar gedaan. Hij heeft de map aangeboden aan oudheidkundig Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden, aan de gemeente en aan het bestuur van de Kerktuinders. Maar niemand doet iets met de map. Hij is teleurgesteld dat hij niets terughoort en vindt het jammer dat men met alles wat hij in de loop der jaren zo ijverig en consciëntieus heeft verzameld niets doet. Omdat ik vertelde dat jij je altijd voor de geschiedenis van Culemborg hebt geïnteresseerd, heeft hij de multomap voor jou meegegeven. Kun jij er niet eens naar kijken?'

Afbeelding 1. De multomap van Hoek. Later gaf Hoek nog een tweede map. Toen ik aan het schrijven was kwam hij met nog meer tekeningen en kaarten aanzetten.

---

¹ Na lezing van de eerste redactie is Hoek minder stellig en wil hij hier het woordje *waarschijnlijk* toegevoegd zien.

's Avonds heb ik de map doorgenomen. De map was vol met foto's, knipsels, door hem zelf gemaakte tekeningen, fotokopieën, plattegrondjes enz. Keurig in plastic hoesjes. Allemaal nog ruw materiaal. Weinig verbindende tekst. Niet makkelijk om er echt een verhaal in te zien en daardoor ook lastig om er een oordeel over te geven. 'Vertel hem maar dat ik het heel interessant vind, maar dat ik over onvoldoende historische kennis beschik om al zijn argumenten te wegen en over zijn conclusies, veronderstellingen, redeneringen of gissingen een oordeel te kunnen geven.'

Ik dacht daarmee dat de kous af was, maar meneer Hoek liet het er niet bij zitten. Hij wilde graag over zijn map verder praten. Mijn vrouw vroeg hem op de thee en zo kwamen we opnieuw in gesprek over de Kleine Lek en al zijn andere bevindingen.

De historische zoektocht van meneer Hoek, zo vond ik, had iets van de zoektocht van de middeleeuwse alchemisten naar de steen der wijzen. Zijn enthousiasme en vasthoudendheid trokken me over de streep en ik beloofde alles nog eens goed door te nemen en daarbij te kijken of ik er iets publicabels van zou kunnen maken. Zelf, zo zei hij, was hij maar een eenvoudige loodgieter en had hij onvoldoende doorgeleerd om over alles wat hij zo had ontdekt een artikel te kunnen schrijven. Hij zou het zonde vinden als alles wat hij had bedacht en bij elkaar gebracht verloren zou gaan.

Er iets publicabels van maken, maar in welke vorm dan? Voor een goed doorwrocht artikel moet je meer in je mars hebben dan alleen maar wat oppervlakkige kennis van het boek van A.W.K. Voet van Oudheusden en alle Voetnoten die het naar hem genoemde oudheidkundig Genootschap in de loop der jaren over de geschiedenis van Culemborg heeft uitgebracht. Het verzamelde materiaal was bovendien erg divers. Er was moeilijk een rode draad in te vinden.

Toch vond ik het zonde om toch niet een poging te wagen. De zoektocht van een zó vasthoudend amateur-historicus is een kostbaar goed. Enthousiasme en vasthoudendheid hebben al vaker tot grote ontdekkingen geleid. Was het ook niet dankzij het enthousiasme en de

vasthoudendheid van de amateur-historicus Heinrich Schliemann² dat het oude Troje werd teruggevonden? Die gedachte gaf bij mij de doorslag.

Eerst ben ik begonnen de inhoud van de map te scannen, bang als ik was dat ik zijn werkstuk zou beschadigen of dat er iets van zou kwijt raken. Om een helder beeld te krijgen van wat hij eigenlijk wil aantonen heb ik verschillende keren de map doorgenomen, van voor naar achter en van achter naar voor. Met alleen wat verbindende teksten maken kom ik er niet, zo concludeerde ik. Laat ik hem eerst maar eens aan de tand voelen om in zijn eigen woorden te horen waarom hij heeft gedaan wat hij heeft gedaan, en wat hij denkt ontdekt te hebben.

Daarom heb ik hem een aantal malen geïnterviewd en ben ik met hem gaan kijken op de plaatsen waar hij aanwijzingen voor zijn ideeën dacht gevonden te hebben.

Aan de hand van zijn documenten, tekeningen en foto's heb ik hem het verhaal van zijn zoektocht laten vertellen en ook waarom hij daaraan ooit begonnen was. Ik heb zijn bevindingen niet gecontroleerd. Wel heb ik me af en toe verdiept in de door hem geraadpleegde bronnen.

Uiteraard heb ik hem hier en daar op tegenstrijdigheden gewezen.

Mijn commentaar vindt u terug in de voetnoten.

Het is zijn verhaal en zijn waarheid, schreef ik in de eerste versie. Toen hij daarin de woorden 'zijn waarheid' las, wilde hij die gelijk geschrapt hebben. Het was niet zijn *waarheid*, maar zijn *denkrichting*. 'Want,' zo zei

---

² Heinrich Schliemann werd in 1822 geboren als zoon van een Duitse dominee. Als kind was hij erg geïnteresseerd in de klassieke Griekse geschiedenis, vooral in Troje en de Trojaanse oorlog. Zijn grote droom was ooit in Turkije het oude Troje terug te vinden. Helaas zat archeoloog worden er voor hem niet in. Hij moest aan het werk, kwam in de handel en verdiende daarmee een fortuin. Toen hij zijn fortuin gemaakt had (1868) trok hij zich terug uit de handel en ging een tijdje studeren aan de Sorbonne. Vervolgens rustte hij een expeditie uit om in Turkije zijn oude droom waar te maken en op zoek te gaan naar het oude Troje. De plaats waar hij wilde gaan graven kwam niet overeen met de wetenschappelijke inzichten van die tijd. Schliemann liet zich echter niet van de wijs brengen. Hij was overtuigd van zijn gelijk. Na enkele proefopgravingen in 1870, begon Schliemann in 1871 met de opgravingen in Hisarlik. Het was voor hem een enorme triomf toen hij daar inderdaad resten van het oude Troje terug vond (Bron Wikipedia).

hij met klem 'ik ben geen echte historicus. Ik heb alleen maar lagere school en ambachtsschool. Voor alles wat ik heb bedacht, heb ik ijverig naar bewijzen gezocht door te lezen, vragen te stellen en in de bodem te graven. Toch kan ik het best mis hebben. Daarom wil ik graag dat mensen dit lezen en commentaar geven.'

Wat hij met hun commentaar gaat doen, weet ik niet.

In de voetnoten onder het verhaal van Hoek vindt u een aantal van mijn opmerkingen. Soms ook met zijn reactie daarop. Zoals u ziet brengt mijn kritisch commentaar hem niet snel van zijn apropos. Voor ik uitgesproken ben is hij al op zoek naar een tegenargument. Ook na die gesprekken heb ik nog geen andere rode draad gevonden dan van een weerbarstige en soms onnavolgbare historische verkenningreis in de plaatselijke geschiedenis door een enthousiaste, eigenzinnige amateur-historicus. Een reiziger die dichtbij huis begint en later steeds verder van huis geraakt.

Wim Holleman

Wie is meneer Hoek?

Meneer Wim Hoek is geboren in Beusichem. De plaats, zo vertelt hij met enige trots, vanwaaruit ooit door de heren van Bosinchem stadsrechten aan Culemborg zijn verleend. Jarenlang is hij loodgieter geweest. Hij is in de zeventig en woont samen met zijn vrouw aan het Bakelbos. Hij toert regelmatig in een door hem gerestaureerde antieke Ford Anglia en is een enthousiast volkstuinder. Ieder jaar kweekt hij behalve allerlei groenten en fruit ook asperges. Hij is al lang lid van Oudheidkundig Genootschap Voet van Oudheusden. Zijn twee zonen hebben hem af en toe bij zijn zoektocht geholpen. De een is architect. De ander is fysisch graafer.

Het is bijna half negen als ik voor de eerste keer bij hem aanbel. Meneer Hoek laat mij binnen en vraagt of het goed is dat hij eerst met zijn vrouw de Vlaamse TV-serie van FC De Kampioenen af kijkt. Uiteraard vind ik dat prima. Als FC De Kampioenen afgelopen is, begint hij te vertellen. Hij vertelt over het loodgietersvak. Dat hij dat graag deed. Over dat hij vaak in oude huizen aan het werk was. Huizen met een verleden. 'Soms was ik', zo zei hij, 'dagen achtereen bezig in een pand. De oude muren en balken maakten dat je gedachten automatisch naar het verleden zweefden. Naar hoe dat huis vroeger was, wie er door de eeuwen heen hebben gewoond en hoe die tijd vroeger was.'

'Zo kreeg ik steeds meer interesse in het verleden. Ik ging met regelmaat naar de bibliotheek en begon boeken over de historie te lezen. Ja, en dan ga je je toch steeds meer afvragen hoe dingen gekomen zijn of hoe ze zo gegroeid

Afbeelding 2. Meneer Wim Hoek: enthousiast en vasthoudend.

Afbeelding 3. het Bakelbos met zicht op de lage kant. Meneer Hoek woont in het meest middelste huis op de foto. Daar woont hij al vanaf het midden van de vorige eeuw.

zijn. Dat blijft dan niet bij zo maar denken. Neen,' vertelt hij, 'ik wilde echt weten hoe het allemaal zo geworden is en dus ging ik op zoek.'

Sindsdien is Hoek in Culemborg overal te vinden waar gegraven wordt, want als de bodem opengaat komt de geschiedenis naar voren. Hij heeft ook lange tijd mee gegraven in de kasteeltuin en daarbij veel opgestoken van andere kasteel-vrijwilligers als Aad Alink en Bas Smorenburg.

Van pagina 11 tot en 42 vertelt Hoek vol overtuiging wat hij heeft uitgedokterd, allemaal vanuit één vertrekpunt: *het Bakelbos*.

De bocht in het Bakelbos

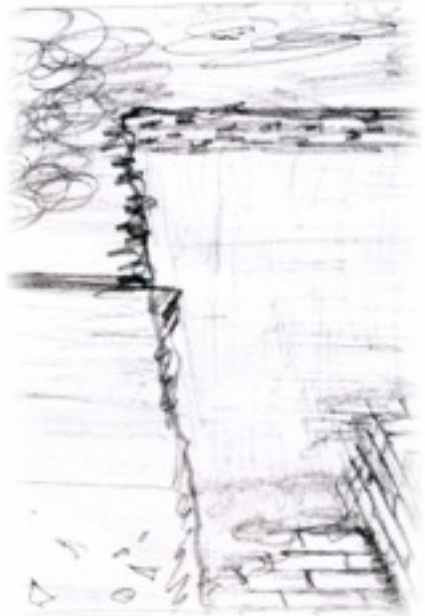
Toen ik werd afgekeurd en dus meer thuis zat, ben ik pas echt begonnen met speuren naar hoe dingen vroeger waren en hoe wat er nu is, zo is gekomen. Mijn eerste onderwerp was de straat waar ik al zoveel jaren woon: het Bakelbos. De bocht in de weg bij het Bakelbos had mij al heel lang geïntrigeerd.

Waarom loopt die weg niet gewoon rechtdoor, zo vroeg ik me af. Waarom heeft het Bakelbos twee haakse bochten? Misschien is dat ook wel een beetje de loodgieter in mij, want een loodgieter zal heus geen bochten maken als het niet nodig is. Die bocht kon geen gevolg zijn van een perceel dat in de weg zat.

Mijn vermoeden was dat in die bocht een steenoven had gestaan. Omstreeks 1000³ lag die plek buitendijks. De grond is er vrij hoog (ca. 3 meter boven NAP).

Die hoogte is noodzakelijk omdat anders bij hoog water het oventerrein onder zou lopen en het vuur doven (zie afbeelding 4).

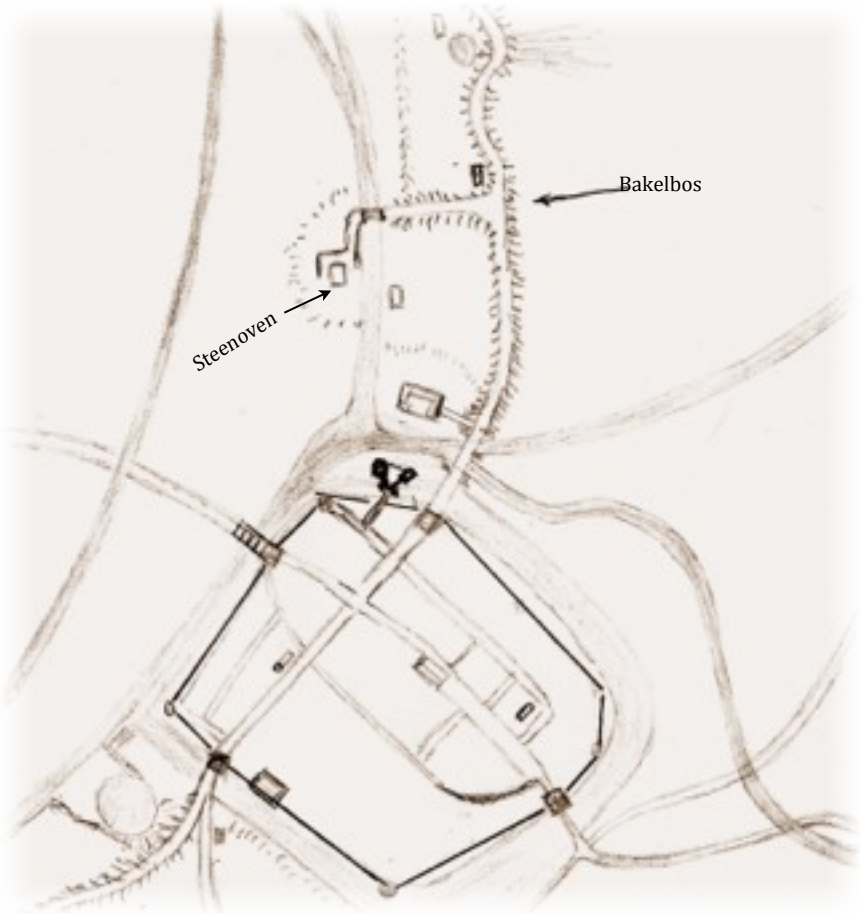
Dat er een oven had gestaan, had een oud baasje dat ook op het

Afbeelding 5. Schets van W. Hoek van de muur die men bij het graven achter het huis van Philippi aantrof.

---

³ Of die bocht in de weg nu werkelijk door de steenoven kwam, is zeer de vraag. In afbeelding 4 is door Hoek een kaartje getekend met aanvankelijk als datering anno 1000. In die tijd waren er echter nog geen veldovens. Veldovens zijn er pas vanaf ongeveer 1200. Toch tekent Hoek al een bocht in de weg. Toen ik hem daarover aan de tand voelde, wuifde hij eerst mijn constatering weg met de opmerking: 'Er moet al eerder een oven zijn geweest. De mensen hadden in die tijd toch een oven nodig om hun potten en pannen te bakken.' Later realiseerde hij zich dat er van een vergissing sprake was. De datering had ca. 1200 moeten zijn, zo zei Hoek. Ik denk dat het eerder ca. 1300 had moeten zijn gelet op het feit dat kasteel en stadsmuren al zijn ingetekend.

Afbeelding 4. Kaart door W. Hoek zelf bedacht en getekend. Aanvankelijk gedateerd in het jaar 1000. Toen was er echter nog geen veldoven en geen kasteel. Daarom is later in overleg de datering veranderd. Eerst in 1200 en later weer in 1300.

Bakelbos woonde mij verteld. Het terrein achter het Bakelbos - daar waar nu de boomgaard van Okhuizen is - heette vroeger volgens dat baasje 'Achter den Oven.' Ik denk dat die steenoven niet zo groot was als de steenfabriek van Verpoorte en Swarttouw die bij de spoorbrug heeft gestaan. Het was een veldoven. Dat er in Culemborg ca. 1300 een steenoven is geweest, was bekend. Niet dat er bij het Bakelbos een

veldoven heeft gestaan.⁴ Voor mij was dat wel duidelijk, maar hoe bewijs je dat?

Mijn interesse voor die steenoven kwam overigens niet zo maar uit de lucht vallen. Mijn vrouw woonde destijds vlak bij de steenoven in Wijk bij Duurstede. Haar vader en broer werkten ook op die oven. Ik ging vaak op de steenoven kijken. Ik vond het prachtig zo'n oven aan het werk te zien en een mirakel dat die zachte klei zulke harde stenen maakt.

Ik werd lid van oudheidkundig Genootschap Voet van Oudheusden, maar daar wist niemand iets van die veldoven. Men was er ook niet echt in geïnteresseerd. Ik ging verder zoeken in boeken en werd lid van de bibliotheek. Van het boek 'Steenovensvolk'⁵ heb ik veel opgestoken. Ook van 'De geschiedenis van Culemborg'⁶ geschreven door ds. A.W.K. Voet van Oudheusden heb ik veel geleerd. Ik heb dat dikke boek helemaal gelezen. Jammer genoeg gaat het te veel over de hoge heren en te weinig over gewone mensen en gewone dingen. Wat ik wel leuk vond was erin te lezen dat mensen vroeger hun boete niet met geld maar met stenen moesten betalen. Via zo'n steenboete gaven ze dus indirect een bijdrage aan de bouw van stadsmuur, kerken en kastelen.

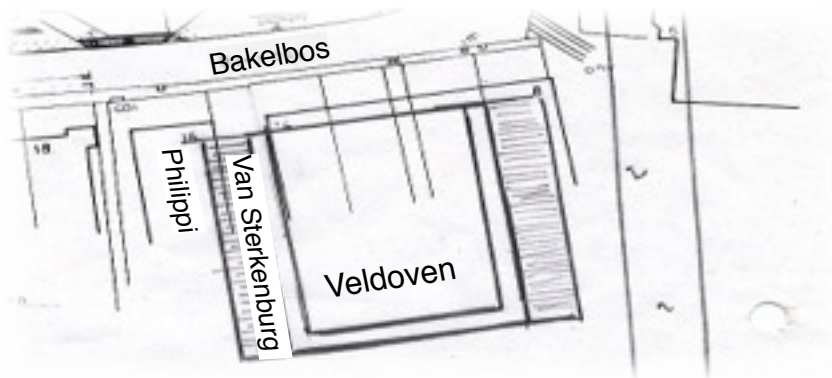
Voor die steenoven vond ik de eerste aanwijzing toen men bij de familie Hussen achter hun huis in de Waldeck Pymontdreef bezig was met graafwerkzaamheden voor de riolering. Ik denk dat het in de tachtiger jaren was. Op een diepte van een meter of drie kwamen ze allemaal kloostermoppen tegen. Dat was voor mij een duidelijke

---

⁴ Wim Veerman, tot voor enkele jaren regionaal archivaris, schrijft dat de stad waarschijnlijk zelf een steenoven beheerde gezien de herhaaldelijk in de stadsrekening vermelde kosten voor reparaties en verbouwen. Voorts schrijft hij dat de stad Culemborg in 1374/1375 met Heinric van der Hoeve overeenkwam dat hij de stenen in de blijkbaar aanwezige oven voor de stad zou bakken. Van der Hoeve brandde daarin 247.000 stenen. Veerman geeft overigens aan dat nergens uit blijkt waar die oven precies heeft gestaan. (*Van "Dobbelscoel" tot "Donrecruyt". Een kijkje in het 14e eeuwse Culemborg aan de hand van de stadsrekeningen uit die tijd*, 'De Drie Steden', 1989, nr. 1.

⁵ *Steenovensvolk; Verhalen om te onthouden*, door Maud de Koninck, Hilde Marijnissen en Ludo Vind, Amsterdam 1988. In het boek vertellen mensen die in de steenindustrie gewerkt hebben hun verhaal. De verhalen gaan niet ver terug in de historie en beperken zich vooral tot de eerste helft van de twintigste eeuw.

⁶ A.W.K. Voet van Oudheusden, *Historische Beschrijving van Culemborg*.

Afbeelding 6. Reconstructieschets van Hoek van de vermoedelijke locatie en afmetingen van de veldoven bij het Bakelbos op basis van door hem achter de huizen van Van Sterkenburg en Philippi (resp. nr. 14 en 16 van het Bakelbos) aangetroffen resten. Waarschijnlijke locatie en afmetingen van de veldoven.

aanwijzing. Ik ben verder gaan zoeken en kreeg gelijk want toen achter in de achtertuin bij een bewoner van het Bakelbos (Van Sterkenburg) de spade in de grond ging voor een beerput, stuitte men op wat waarschijnlijk de vloer van de veldoven was, helemaal van kloostermoppen. Later werd even verderop, nu bij Philippi, gegraven voor de aanleg van een smeerkuil voor auto's. Hier stuitte men ook op een muur van kloostermoppen. Die muur sloot aan op de gevonden muur bij Van Sterkenburg.⁷ Het was een tweesteens muur, netjes in verband gemetseld. Op de

Afbeelding 7. Een eenvoudige veldoven in Vreden (Duitsland), begin 20e eeuw.

⁷ Van Sterkenburg tekent bij de bewering van Hoek aan dat de moppen niet in verband lagen. Een echte vloer was het volgens hem niet. Meer een laag klei waarin veel hele en halve kloostermoppen voorkwamen. Ook hij had al van een oven gehoord op deze plaats. Volgens de vader van Van Sterkenburg stond hier vroeger een steendroogoven. Hoek neemt aan dat hiermee wordt bedoeld op de droogloodsen die bij een steenoven horen.

Afbeelding 8. Tot in het midden van de 20e eeuw was de veldoven in gebruik. Deze oven stond in Markelo en bestond uit twee zware muren, evenwijdig aan elkaar met aan de onderkant stookopeningen. Tussen deze muren werden de stenen gestapeld. Vervolgens werden de zijkanten en de bovenkanten afgedekt.

daartussen konden stenen gebakken worden.

Ik denk dat de oven bij het Bakelbos vrij fors was, eentje waar vele duizenden stenen werden gebakken. Hoe die oven er precies uit zag is moeilijk te achterhalen. Ik vond drie afbeeldingen van ovens uit het begin van de vorige eeuw. Ik denk dat de oven aan het Bakelbos het meest zal hebben geleken op de oven van afbeelding 9. Die veldoven produceerde stenen van ca. 29 cm lang, 14 cm breed en 7 cm dik. Men noemde dat kloostermoppen. Die naam hebben ze te danken aan het feit dat ze aanvankelijk vooral door kloosterlingen werden gebakken. Veldovens zijn in Europa gebruikt van ca. 1200 tot in de 20e eeuw.

Afbeelding 9. De binnenkant van een grote veldoven in Wamel. De nog ongebakken stenen worden met een hittenkar naar binnen gereden.

eveneens aangetroffen vloer van kloostermoppen lag een laag witte as. Jammer dat ik daar toen geen foto van heb gemaakt of iets van die as apart gehouden. Nu is het moeilijk allemaal nog te bewijzen.

Vaak waren het overigens kleine ovens voor hooguit een paar duizend stenen (afbeelding 7). Die veldovens waren primitief, maar wel efficiënt. Er werd een gat in de grond gegraven, twee gronddijkjes en

Afbeelding 10. Schets van Hoek van de situering van de steenoven aan het Bakelbos, gelegen aan bevaarbaar water nl. de Kleine Lek. Let op de hoge brug en de boot ongeveer halverwege de Kleine Lek. Met oog voor detail laat Hoek de rook van de steenoven door een westenwind keurig stadsafwaarts blazen. Datering 1200 aan de vroege kant. Kasteel immers dateert van ca. 1270.

In India en Pakistan worden nog steeds op deze traditionele manier stenen gebakken.

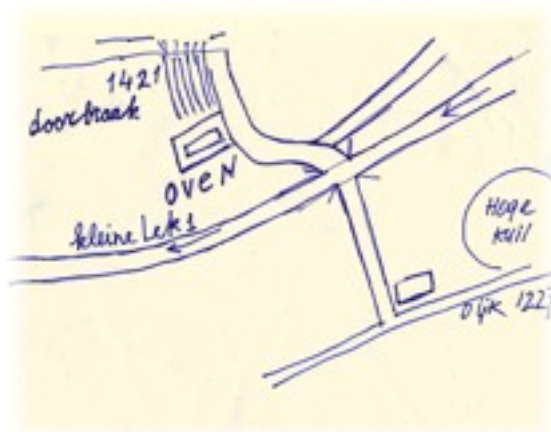
Bij het begin van Culemborg als stad, omstreeks 1300, waren natuurlijk veel stenen nodig. Die waren nodig voor de stadsmuren, de kerken en het kasteel. Voor de gewone huizen nauwelijks, want die waren toen vooral van hout. Alleen de huizen van voorname mensen waren van steen. Ik denk dat de veldoven bij het Bakelbos, vlakbij de stad, voor kasteel en stadsmuren is gebruikt. Ik heb in de stadsrekeningen gezien wat er voor zo'n oven nodig was. Er waren 30 'vimmen' (stapels) riet nodig voor het dekken en banderen van de loodsen. Turf werd gehaald uit Veenendaal.⁸

Als de oven gevuld was, werd hij afgesmeerd met leem en werd het vuur aangestoken.

---

⁸ Hoek haalde deze gegevens uit: *Oude stadsrekeningen*, J. Kleijntjens, S.J. Het gaat hier om gegevens over de stadsrekening van 1397.

Afbeelding 11. Detail van een door Hoek getekende kaart. Hierop brengt hij de dijkdoorbraak in beeld, die bij de St. Elisabethsvloed (1421) de veldoven zou hebben verwoest.

Bij veel huizen aan het Bakelbos zijn de tussenmuren van kloostermoppen gemaakt. Die huizen dateren uit het begin van de negentiende eeuw. Misschien zijn de stenen daarvan afkomstig uit de boomgaard van Okhuizen waar nog vaak kloostermoppen aan de oppervlakte komen of zijn ze afkomstig van resten stenen uit de sloop van kasteel en stadsmuren.

Ik denk niet dat er in de 14e en 15e eeuw veel andere veldovens in Culemborg waren.⁹ Er is pas aan de westkant van de stad bodemonderzoek gedaan omdat daar een veldoven zou hebben gestaan. Dat onderzoek heeft niets opgeleverd. Dat verbaasde mij niets, want een oven werd nooit aan de westkant van de stad gebouwd. Doordat de wind vooral uit het westen komt, zouden de mensen dan te

⁹ Uniek was de steenoven bij het Bakelbos niet. Er waren meer steenovens omstreeks 1300. Eind 2010 stuitte men tijdens het bouwrijp maken van plangebied Het Buitenhof op archeologische resten. Dit gebied ligt ten westen van het centrum. De gevonden oven lag achter 'De Zoutkeet' op De Geer. Er is daar direct een noodonderzoek gestart om de aard en de datering van de vondsten te achterhalen. De archeologische vondsten bleken restanten van veldovens te zijn. Ook aan de zuidkant van Culemborg, bij Caetshage, heeft men resten van een veldoven gevonden. Deze veldoven werd waarschijnlijk gebruikt om stenen te bakken voor de bouw van het versterkte stenen huis (of kasteel) dat daar heeft gestaan. Hoek is daar wezen kijken, maar twijfelt aan de juistheid van de conclusies. Ik vermoed dat ze niet in zijn 'denkrichting' passen. Desgevraagd geeft Hoek aan dat het gebied waar gegraven is vroeger de Liesdel heette en dus moerassig was. Op drassige grond kan nooit een veldoven hebben gestaan, zo zegt hij. Volgens lokaal historicus Blommers lag de Liesdel niet daar, maar langs de stadsgracht.

vaak en te lang in de rook en de stank van de met turf gestookte veldoven hebben gezeten. Het duurde immers minstens drie weken voordat de stenen klaar waren. Volgens Voet van Oudheusden¹⁰ moet er omstreeks 1500 ook een oven bij het Veer zijn geweest. Voor het luiden van de papklok en het sluiten van de Lekpoort, zo schrijft Voet, moest het wasgoed van de bleek in huis zijn, moest de hond aan de lijn of binnen zijn en afval en drek bij de oven in de Lek geworpen zijn. Toen was er dus een nieuwe oven. Misschien was de oven aan het Bakelbos aan het aftakelen. Hoe dat is gekomen en wat er verder met de oven aan het Bakelbos is gebeurd, weet ik niet. Er is niets over geschreven. Zonder twijfel is er iets gebeurd. Een debacle misschien? Waarschijnlijk heeft het verdwijnen van de steenoven met de aanleg

Afbeelding 12. Overblijfsel van een vroegere dijkdoorbraak aan de buitenzijde van de Lekdijk ter hoogte van de boomgaard van Okhuizen.

---

¹⁰ Zoals al eerder aangegeven een Culemborgs historicus uit de 18e eeuw. Hier verder aangeduid als Voet.

van een nieuwe dijk te maken. De nieuwe dijk werd ca. 1400 aangelegd buiten Redichem en de stad om.

Als je nu op de dijk staat bij het Bakelbos, zie je dat de dijk daar een bocht maakt. Op die plaats zie je buitendijks bij nat weer of hoog water een soort wiel. Dat duidt op een dijkdoorbraak. Ook is opvallend dat het Bakelbos aan de ene zijde hoger is dan aan de andere zijde. Dit kan op de hoge zijde overslag zijn van grond uit de doorgebroken dijk. Bij de St. Elisabethsvloed (1421) was er daar een doorbraak. Het water heeft bij die doorbraak met geweld alles wat nog resteerde van die veldoven de 'Kleine Lek' ingeschoven. Dat denk ik omdat op de gevonden resten van de ovenmuur schone grond aanwezig was. Die is waarschijnlijk door de rivier bij de dijkdoorbraak afgezet.

Toen in verband met de dijkverzwaring ambtenaren van het waterschap de dijk aan het inspecteren waren vroeg ik ze of daar een dijkdoorbraak kon zijn geweest. 'Ja zeker,' zeiden ze, 'kijk maar naar dat lage gedeelte in het terrein en die bocht in de dijk.'

In een oude tekst over het ophogen van wegen en dijken in en rond Culemborg in 1567 die mijn zoon onderhanden had bij een cursus paleografisch lezen vind ik ondersteuning voor de veronderstelling dat de steenoven bij het Bakelbos rond 1500 buiten gebruik is geraakt.

'Eerst sal men van den Dyefdijck af tot Schorendijck toe excluyz den dijck maken naest de eerde die 't vorleden jaer daer op geleyt is ter Leckenwaert aen vier voet breed ende een(en) halven voet dick van nieuwer eerde.

Item van (de) Schorendijck beginnen(de) aen Jacob Evertss dijck af tot de Goelberdinge poort toe sal men eerde leggen op den binnensten cant insgelijcx vier voet breed ende een(en) halven voet dick als voer.

Item van de Goelberdinge poort tot den Steenhovensche dam toe sal men aenleggen aen den buytensten cant de eerde aenmaken vijf voet breed van den voet af opwaerts tot 't hoogste van den dijck toelopender eerden.

Van den dam voerts tot den auden steenhoven de eerde te leggen op den binnensten cant vier voet breed ende een(en) halven voet dick.

Voerts van den auden steenhoven aen 't claphecken toe sal men aenleggen buytendijck.....'

Omdat hier over de *auden steenhoven* gesproken wordt, zou kunnen worden gedacht dat de oven toen al langer niet meer in gebruik was. Over de oorzaak van het buiten gebruik raken ben ik niet helemaal zeker. Dat kan een gevolg van de doorbraak zijn geweest, maar het kan ook zijn dat hij al eerder buiten gebruik is geraakt. Daarover kan getwijfeld worden. Niet over het feit dat die veldoven echt heeft bestaan. Dat is door mijn zoektocht duidelijk vast komen te staan. Ik denk dat ik daarvoor voldoende bewijs voor heb geleverd!¹¹ Bij al mijn zoekwerk over de steenoven kwam ook de vraag op hoe ze al die stenen vervoerd hebben. Dat deden ze niet met karren. De aanvoer van klei, brandstof (hout en turf), stro en rietmatten en de afvoer van stenen ging per schip. Dus moet er bij het Bakelbos ook een bevaarbare waterweg tot bij de steenoven zijn geweest. Zo kwam ik op de gedachte dat de Kleine Lek ooit hier gestroomd moet hebben. Daar ben ik ook naar op zoek gegaan. Maar daarover later. Ik wil het eerst over de naam 'Bakelbos' hebben.

---

¹¹ Voor het idee dat er bij het Bakelbos een steenoven is geweest krijgt Hoek bijval van P.J. Beltjes. In een brief aan de Stichting Kasteeltuin schrijft Beltjes: 'In 1518 gaf Anthonis van Lalaing aan Gerrit van Dichteren in eeuwige erfpacht *den steenplaats gelegen te Redichem, oist naestgelant de gemeyn steeg, zuyt verckenscampen, west Jan Symonsz. ende noort ten Leckerdyck*. Ja, maar zegt Hoek, daarmee is het nog niet zeker, want Beltjes heeft het wel vaker mis gehad. Over dat in twijfel trekken van de conclusie van Beltjes heb ik me verbaasd. Zou dat te maken hebben met het feit dat het daarmee minder Hoeks echte ontdekking zou zijn? Hij had alles toch zelf door het graven in de buurt gevonden. Is niet daarmee pas het echte bewijs geleverd?

Waarom Bakelbos?

Maar ik piekerde niet alleen maar over die bocht in het Bakelbos. Net zo goed wilde ik weten waarom het Bakelbos Bakelbos heet. Het heeft

Afbeelding 13. Het verdwenen hek aan het Bakelbos.

niet altijd zo geheten. Zo heet het pas sinds de vijftiger jaren¹².

Mijn idee was zo'n beetje dat het Bakelbosch naar een meneer Bakel genoemd was. Die meneer zou dan aan het Bakelbos gewoon moeten hebben. Ik kom daarop omdat er vroeger bij het huis van mevrouw Joustra een hek was met de naam 'Bakelbosch.' Dat moet een oud hek zijn, want anders had er geen Bakelbosch met 'sch' gestaan. Toen de familie

Driessen daar kwam wonen is het hek verdwenen. Ik zie het nog zo voor me. Het was van ijzer en met rood en groen erop.

Om meer zekerheid over de naam van het Bakelbos te krijgen heb ik het Regionaal Archief aangeschreven. Daar zouden ze het toch moeten weten. Ik kreeg een vriendelijke brief terug, maar daar konden ze geen zekerheid geven. In het archief was er niets over te vinden. Meneer Merkelbach van het archief schrijft in navolging van Th. Ausems dat het waarschijnlijk een toponiem is ofwel een veldnaam. Als dat zo is, dan zal de naam waarschijnlijk afgeleid zijn van een zekere meneer (van) Bakel die eigenaar van het stuk grond was. Bij het archief hebben ze ook mijn veronderstelling dat 'bakelen' mogelijk zou verwijzen naar

---

¹² Uit afgegeven bouwvergunningen blijkt dat het Bakelbos in 1914 al Bakelbos heette (bron: digitaal archief van Regionaal Archief Rivierenland).

een steenbakkerij nagekeken in het Groot Woordenboek Nederlandse Taal. Daarin staat dat 'bakkelen' een ander woord voor bakken is en dat 'bakelen' verwijst naar bakeren.

In Brabant ligt een dorp met de naam Bakel. Bakel was er al in de 8e eeuw. Ik heb nagezocht wat die plaatsnaam betekent en vond het volgende.

Bakel treft men als geografische aanduiding voor het eerst aan in een oorkonde uit het jaar 714. Een afschrift hiervan komt voor in het Gulden Boek van de Abdij van Echternach. Dit boek dateert uit de twaalfde eeuw. De naam wordt weergegeven als Bagoloso. In dat boek wordt een akte aangetroffen waarin vermeld wordt dat een zekere Herelaef zijn moederlijk erfgoed te Bakel, bestaande uit drie boerderijen met hof en huis aan een dan reeds te Bakel bestaande kerk schenkt. Deze kerk werd toen al beheerd door bisschop Willibrordus 'in loco 'Baclaos'. Uit deze laatste benaming kan men de betekenis van hoge 'Bac-laos' = hoge woonplaats in bebost gebied herleiden, hoewel de meningen hieromtrent zeer uiteenlopen..

Die verklaring voor de plaatsnaam Bakel als hoge woonplaats bracht mij weer op de gedachte dat de naam Bakelbos misschien toch uit de aanwezigheid van een terrein bij de hoger gelegen steenoven verklaard kan worden.

Uit Deurne meldde de heer Bankers dat een bos met jeneverstruiken daar Bekelbos genoemd wordt. Er is daar nog een gebiedje dat Bikkels of Beukels wordt genoemd. Omdat jeneverbessen op schrale zandgronden voorkomen en niet in vochtige kleigebieden kan daarin zeker geen verklaring voor de naam van het Culemborgs Bakelbos worden gevonden.

Bij mijn reizen in Zweden merkte ik dat een heuvel daar een *back* genoemd wordt. Dat past weer bij de hoge plaats voor de steenoven. Maar back betekent (in het Engels) ook achter en dat past dan weer bij het feit dat het Bakelbos ooit ook Korte Achterweg heette.

Verklaringen legio, maar toch had ik nog steeds geen duidelijk antwoord. Daarom ben ik verder op zoek gegaan. Aan de hand van aantekeningen van de heer Ausems kwam ik erachter dat het Bakelbos vroeger ook *Bakenbosch, Gemene Steeg, Korte Achterweg en Pisse Steghe*

heeft geheten. Die naam Pisse Steghe hebben ze er, denk ik, aan gegeven omdat het vroeger een vieze achterbuurt was.

Ik ging ook te rade bij P.J. Beltjes. Deze gaf als verklaring dat er tussen de Waldeck-Pyrmontdreef en De Steenoven een terrein lag dat *De Varkenskampen* heette. In het rivierengebied wordt een varken ook wel *bake* genoemd. Bakelbos betekent dus *Varkensbos*.

Ik heb dat nagezocht en inderdaad wordt een varken ook wel *baken* of *baecke* genoemd. In Brabant noemt men een varken een *bag* en een big *bagge*. Het woord *bake* is verwant met het Engelse woord *bacon*.

Toch had ik het gevoel dat dat geen juiste verklaring kon zijn.¹³

Bij mijn verdere speurtocht via Wikipedia ontdekte ik dat de naam Bakelbos of althans namen die er veel op lijken ook elders gebruikt worden. In Tegelen is er een boerderij die *Bakenbosch* heet. In Johannesburg is er een straat die *Bakenbos Crescent* heet. In Rijmenam-Bonheiden in België is een straat die *Baxbos* heet. Verder is er een *Baeckenbosch* in Brussel en een *Bakenbos* in Noord-Holland.

Door mijn zoektocht was ik meer te weten gekomen. Toch had ik nog steeds geen antwoord dat me zekerheid gaf. Maar onverwacht ontmoette ik iemand die mij de juiste oplossing aan de hand deed.

Ik liep bij de Lek om foto's van het ijs langs de uiterwaarden te maken en kwam de heer Raven tegen. Die had ik wel eens bij de vergaderingen van Voet gezien.¹⁴ Ik vertelde hem over mijn zoektocht en hij vertelde me dat er in de bocht van het Bakelbos, dat toen nog Rondwijkje heette, vroeger een café met de naam Bakelbosch was. Dat

---

¹³ Weer die twijfel aan Beltjes. Ik heb het idee dat Hoek de verklaring van Varkensbos niet echt kan accepteren. Zijn argument is dat daar geen varkensbos kan zijn geweest. 'Varkens eten eikels', zegt hij, 'daarom staan er in een varkensbos eiken. Eiken kunnen daar nooit gestaan hebben. Daarvoor lag het terrein te laag en was het te nat. Dus kan daar geen varkensbos zijn geweest. Volgens mij waren daar grienden.'

¹⁴ Het boekje van Hoek was al zo goed als drukklaar toen Hoek mij 's avonds opgewonden belde met het bericht dat het raadsel van de naam van het Bakelbos nu was opgelost. Op basis van zijn enthousiaste relaas heb ik zijn verhaal aangepast. Ik had geschreven in een voetnoot: 'Stilletjes blijft Hoek hopen dat er alsnog een meneer (Van) Bakel zal opduiken of dat de naam toch iets met de steenoven te maken zal hebben en dat zijn mysterie langs die weg kan worden opgelost.' En zie als een *Deus ex Machina* lijkt op het laatste moment als nog een heer van Bakel op te duiken!

café was Bakelbosch genoemd omdat de eigenaar iemand was die uit Brabant kwam en, zo neem ik aan, uit Bakel.

De heer Raven liet mij twee advertenties uit de Culemborgsche Courant van 1898 zien. In een daarvan werd opgeroepen tot een protestvergadering van 'De Algemeene Kleermakersbond' in Café Bakelbosch. In de andere werd melding gemaakt van de verkoping van Cafe Bakelbosch met schuur, tuingrond en schiettent.

Toen ik die zag leek voor mij het raadsel opgelost: het Bakelbos is genoemd naar *Cafe Bakelbosch*.¹⁵

The image shows two side-by-side advertisements from a 1898 newspaper. The left advertisement is for a protest meeting, and the right one is for the sale of a property.

Left Advertisement:

GROOTE-OPENBARE en
PROTEST-VERGADERING
 te **CULEMBORG**,
 van aanzoeken op
 des Algemeenen Nederlandschen
 Kleermakers-Bond,
 op Zondag 14 Augustus,
 des namiddags HALF VLF,
 in den Tuin van
W. DE BRAAF,
 (Cafe „BAKELBOSCH“).
 Tot deze vergadering worden alle arbeiders
 opgemerkt
 om mede te geïnteresseeren.
 Als SPREKERS zullen optreden:
 Eender werkliefden van A. I. AUSENS,
 C. A. BECKER en I. I. SAMSON,
 van Amsterdam.
 Opzetting half vier.
 Entree 5 cent. Discussie vrij.
 schiedens in het stree-
 ken en kleermakers be-
 trefzender, verzoekt niet
 deze vergadering bij te
 woonen.

Right Advertisement:

De Notaris J. G.
MOORREES, te Cu-
 lemborg, zal alsdaar op
 Dinsdagen 7 en 14
 Juni 1898, in de
 „Koorbruts“, van W. VULTO, 's nam.
 1 uur, in het openbaar
verkoopen:
 Voor J. H. TELKAMP.
 2 HUIZEN onder 660 dak aan de Zand-
 straat te Culemborg, met Tuingrond,
 strekkende tot Oosterwal, Sectie I, Nos.
 404 en 2747, groot 9 Aren 10 Centiaeren,
 in 3 perc. en in massa.
 Voor W. DE BRAAF.
 Een HUIS en ERF „Café Bakelbosch“,
 met SCHUUR, SCHIETTENT en TUIN-
 GROND, waarin Bier- en Koffiehuys op
 Bedichein, nabij Lekdijk te Culemborg,
 Sectie B, No. 694 en deel van 603, samen
 groot 11 Aren 55 Centiaeren.
 Aanvaarding na betaling 1 Augustus 1898.
 Bovendien bij biljetten.

Afbeelding 14. Twee advertenties uit de Culemborgsche Courant van 1898.

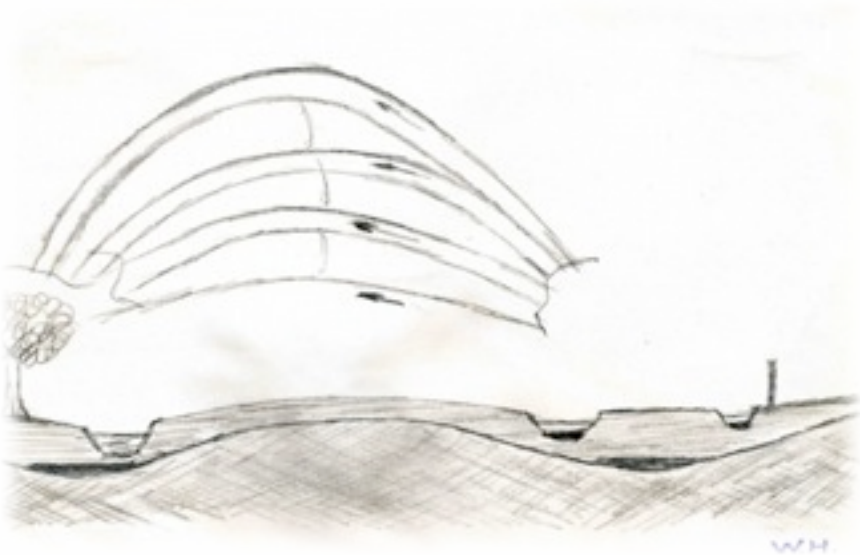
¹⁵ Misschien is hier de wens de vader van de gedachte, want nergens uit blijkt dat W. de Braaf die het café in 1896 liet bouwen uit Bakel kwam. Ik betwijfel evenzeer of De Braaf wel uit Brabant kwam. De naam De Braaf komt hier in de streek zeer regelmatig voor. Dus toch optie Beltjes....?

En toch liep de Kleine Lek zo!

Met die Kleine Lek ben ik heel lang bezig geweest. Anderen kijken misschien naar vogels of plantjes, maar ik kijk vooral naar het landschap en wat daaronder verborgen is. Ik kijk naar waar het hoger of lager en natter of droger is. Daar kun je veel uit opmaken en als je dan een vermoeden hebt dat er iets bijzonders onder de oppervlakte zit dan kun je gaan boren. Op die manier heb ik mijn onderzoek naar de loop van de Kleine Lek gedaan.

Uiteraard ben ik ook gaan kijken als anderen om de een of andere reden de grond openmaakten, zoals ook het geval was bij mijn speuren naar de steenoven bij het Bakelbos.

Afbeelding 15. Voor de jaartelling waren er geen dijken om de rivier in vaste banen te leiden. Omdat de rivier nog vrij spel had schoof de rivier in de buitenbocht steeds een stukje op. Langs de oever zetten zich zandruggen af. Soms verlegde de rivier zich en verliet hij een oude geul voor een nieuwe. De oude restgeul bleef dan nog lang zichtbaar en soms ook nog in gebruik. In de loop ter tijden ontstond zo een landschap van elkaar afwisselende geulen en zandruggen.

Bijna van meet af aan was het mijn stellige overtuiging dat de Lek of Kleine Lek voor de stad langs stroomde. Zo staat het ook in het boek van Voet van Oudheusden.

Anderen zullen misschien zeggen dat de Kleine Lek op wat grotere afstand van de stad liep. Die hebben dan ook gelijk, want de Lek lag vroeger niet tussen dijken en kribben, maar liep via grote en kleinere stromen door het landschap. Die anderen hebben gelijk en ik heb ook gelijk! Dat er meer 'Lekken' waren zie je op oude kaarten, maar dat kun je ook zien in het landschap. Een kleine welving in het landschap kan al een teken zijn van een zandrug als overblijfsel van een oude riviergeul. In het landschap tussen de Achterweg en de oever van de huidige Lek vond ik buitendijks één en binnendijks twee van die zandruggen. Ook zag ik dat de eigenaar van een stuk land daar uit zo'n welving zand haalde om zijn land te verbeteren. Er waren dus meer 'Lekken' en dus was er ook een tweede Kleine Lek.

Ik heb alles over de Kleine Lek uitgezocht aan de hand van oude kaarten en verder door te boren in het landschap. Ook heb ik mijn ogen goed de kost gegeven. Uiteraard heb ik er thuis in mijn luie stoel veel over zitten piekeren. Ook de graafwerkzaamheden bij de dijkverzwaring leverden aanwijzingen op.

Toen ze daarmee bezig waren zag ik dat de ondergrond soms zo slap was dat er geheid moest worden. Daarom ben ik heel vaak gaan kijken bij de werkzaamheden aan de dijk. Ik ging er bijna iedere dag op uit. Natuurlijk waren er ook vaak andere kijkers, maar niemand had dezelfde interesse. De anderen stonden vooral uit een algemene nieuwsgierigheid te kijken.

Zo was er bij de dijkverzwaring aan het eind van de Achterweg een damwand nodig om de dijk stevigheid te geven. Er zat een weke plek in de ondergrond. Die weekheid is naar mijn mening een gevolg van het feit dat daar een oude riviergeul is geweest.

Voor de dijkverzwaring was de bodem daar drassig met veel kwelwater. De damwand zit zo'n 10 meter diep en is ca. 30 tot 40 meter. Die oude riviergeul loopt verder parallel aan de Achterweg richting stad. Het tracee is vanaf de dijk nog aan de hand van de kenmerken in het landschap terug te vinden.

Afbeelding 16. De verzakte boerderij aan de Achterweg. De verzakking is zichtbaar door een scheur in het metselwerk.

Dat er een restgeul was kun je zien aan de eerste boerderij vanaf de dijk aan je rechterhand. Als je goed kijkt kun je zien dat de boerderij in het midden verzakt is. Dat komt door diezelfde oude riviergeul. Buitendijks heb ik niet kunnen uitvinden hoe de Kleine Lek daar heeft gelopen. Er is in de uiterwaarden zoveel gegraven en grond verplaatst dat daar de oude restgeul waarschijnlijk niet meer terug te vinden is. Tenminste dat denk ik, want je ziet geen kenmerken in het landschap van de uiterwaarden die je enig houvast geven. Ik heb daar ook nooit geboord.

Daarmee ben ik pas begonnen in het volkstuincomplex bij het

Bakelbos. Maar ook zonder boren kun je langs de Achterweg vanaf de dijk en eerder genoemde verzakte boerderij aan de hand van verhogingen in het landschap (zandruggen) de loop van de restgeul verder volgen. Ik had daar ook wel willen boren, maar dan kwam ik op privé-terrein en had ik eerst overal toestemming moeten vragen. Maar ik ben ervan overtuigd dat als iemand daar gaat boren, hij die zandruggen ook werkelijk zal vinden.

In het volkstuincomplex, waar ik zelf een tuin heb en ook veel tuinders ken, was het makkelijker om te gaan boren. Ik heb daar op verschillende plaatsen geboord. Ook bij mijn eigen volkstuin.

Aan de hand van drie reeksen van boringen kwam ik uit op een geul van 40 meter breed en ruim twee meter diep, opgevuld met zware rivierklei (slib). Aan weerskanten van de geul vond ik schoon zand.

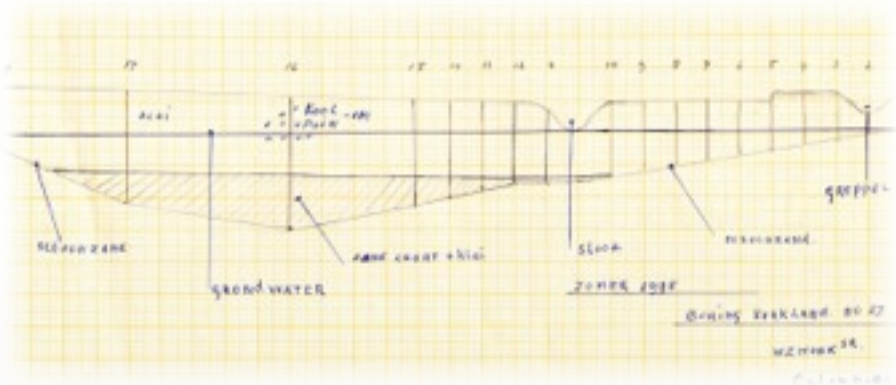

Afbeelding 18. Boorsel van Hoek in de volkstuinten. Links mooie klei. Rechts mengsel van klei en veenresten.

Dat boren heeft mijn jongste zoon, die fysisch geoloog is, mij geleerd bij het aanbrengen van een pompbuis in de tuin. Verder heb ik bij hem de kunst van het boren afgekeken toen we in Limburg waren. We hebben daar samen geboord. Daarbij heeft hij me niet alleen uitleg gegeven over het boren zelf, maar ook uitvoerig uitleg gegeven over het

interpreteren van het boorsel. Ook in de kasteeltuin heb ik samen met mijn zoon geboord. Wel zo'n 10 meter diep. Per keer boorde ik vaak meer dan 10 gaten. Aan één gat heb je niet genoeg. Je moet niet alleen de oude geul, maar ook de zandruggen van de oevers peilen. Op basis van die bevindingen heb ik een doorsnede op millimeterpapier van de vermoedelijke breedte van de Kleine Lek getekend.

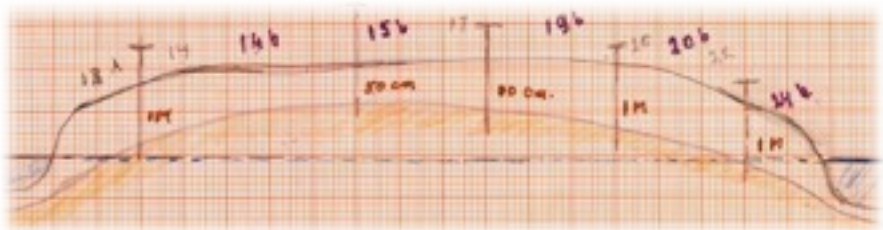

Afbeelding 19. Doorsnede van de Kleine Lek door Hoek getekend op millimeterpapier. Reconstructie op basis van boringen in het volkstuintencomplex bij perceel 27, Hoeks eigen volkstuin.

Met dat millimeterpapier omgaan heb ik van mijn oudste zoon, die architect is, geleerd.

Later ben ik nog een keer gaan boren in het volkstuincomplex om te laten zien dat dat complex gedeeltelijk op zo'n zandrug ligt.¹⁶

Na het volkstuincomplex kruiste de Kleine Lek het Bakelbos en ging verder richting stad. Om dat vast te stellen heb ik ook geboord achter de huizen van de Waldeck-Pyrmontdreef in de boomgaard van Okhuizen. In het midden vond ik daar op een diepte van een meter of drie modder en veenresten. Dat betekent dat daar een restgeul zat en dus de Kleine Lek. Vervolgens liep de Kleine Lek langs het Kasteel. Om dat vast te stellen heb ik ook nog op het Palumbusterrein geboord. Verderop loopt de Kleine Lek niet met een bocht om het Havenkwartier heen.

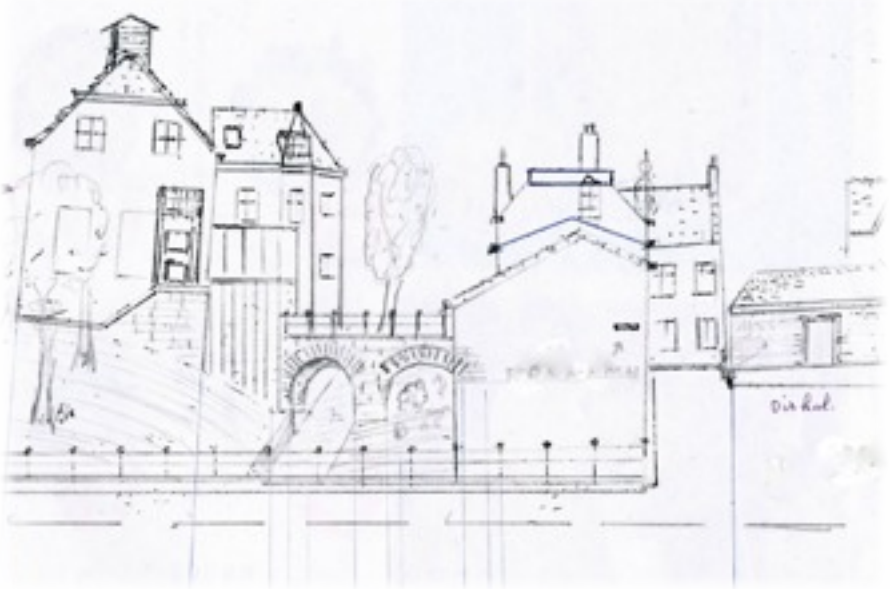
Afbeelding 20. Doorsnede van een zandrug door Hoek op millimeterpapier getekend op basis van latere boringen achterin het volkstuincomplex. De rechtse geul is wat Hoek als Kleine Lek beschouwt.

¹⁶ Hoek boorde op mijn verzoek ook nog een keer om te laten zien hoe het boren in zijn werk gaat. Als je op het volkstuincomplex vooraan zou gaan boren, zo zei hij, zou je na een halve meter al op het zand zitten. Dat wilde ik graag zien. Dus is hij aan het boren gegaan terwijl ik toekeek.

Dat boren deed hij heel zorgvuldig. Hij maakte eerst een gat van ca. 1 meter diep met de gewone grondboor en ging daarna verder met een door hem zelf in elkaar geknutselde guts van gasbuizen die hij naarmate het boren dieper gaat aan elkaar schroefde. Dat boren is best een hele klus. De klei is taai en je moet soms meters diep boren. Toen ik het boren gadesloeg zag ik dat er na ca. 50 - 70 cm prachtige bruine steenbakkersklei te voorschijn kwam. Pas na anderhalve meter verder boren werd het grijze modder. Die grijze modder wijst volgens Hoek op de oude geul en bestaat uit een mengsel van kleideeltjes en veenresten. De verwachte zandlaag liet zich echter niet zien. Hoek heeft de boring daarom nog een keer over gedaan, maar nu achteraan op het volkstuincomplex. In afbeelding 20 is het resultaat daarvan te zien.

Voet schrijft dat de rivier aan de noordkant langs de stad stroomt. Daarmee bedoelt Voet niet, zoals door velen wordt gedacht, dat de (Kleine) Lek aan de noordkant van het havenkwartier (Noorderwal en vroegere havenpoort) stroomde. Dat is een onjuiste opvatting. Het Havenkwartier was er toen nog niet.

De Kleine Lek stroomde dus voor het kasteel langs en daarna rechtdoor, via de Schoteldoekse Haven bij de Fransche School. Dat zou je niet zeggen als je ziet hoe smal de gracht daar is, maar vroeger was hij daar veel breder. Ik denk wel 40 meter, net als bij het volkstuincomplex.

Afbeelding 21. In deze tekening laat Hoek zien hoe de panden links (Fransche School) en rechts (Vishal) van de Schoteldoekse Haven door geul en zandrug verzakt zijn.

Ga maar kijken bij de Fransche School en bij de Visafslag. Dan zie je dat de Fransche School en de Visafslag verzakt zijn. De Fransche School staat midden op de oude stadsmuur. Die oude stadsmuur was de begrenzing van de Kleine Lek aan de zuidkant. Dat kun je zien als je bij de brug achter het gebouw gaat staan. Dan zie je dat het gebouw iets

naar rechts overhelt. Natuurlijk kun je het ook zien als je het met de waterpas controleert.¹⁷

Dat die muur daar inderdaad zat bleek in 2006 toen de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodem Onderzoek bij de Fransche School aan het graven was.

Afbeelding 22. Bericht in de Culemborgsche Courant van 13 december 2006.

Dat onderzoek was nodig in verband met de toen nog geplande uitbreiding van De Fransche School. De Dienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek stootte toen op de fundering van de stadsmuur.

De visafslag is verzakt. Richting gracht is hij lager. Dat komt omdat die half op de oorspronkelijke oever (zandrug) en half op de oude restgeul staat. Ook de

Fransche School is verzakt, maar dan precies de andere kant op. De afstand tussen die twee punten is ca. 40 meter.

Na de Schoteldoekse Haven stroomde de Kleine Lek verder westwaarts. In de dijk bij de tennisbaan van De Doelen is een zwakke plek. Dat zag ik toen ze bezig waren met de dijkverzwaring. Ze wilden daar een damwand de grond in slaan. Maar bij dat heien was er helemaal geen weerstand. De damwand zakte gelijk in de blubber.

¹⁷ Om te kijken of de bewering van Hoek klopt ben ik er met de waterpas en de camera op uit gegaan. En inderdaad, de bewering dat beide gebouwen verzakt zijn klopt. Dat de gracht daarbij een rol speelt is niet onaannemelijk, zoals door architect Van der Wielen wordt bevestigd. De Fransche School ligt, zo zegt hij, aan de grachtzijde een paar decimeter lager dan aan de straatzijde. Beide beweringen heb ik gecontroleerd met de waterpas en inderdaad de bewering van Hoek klopt. Architect Van der Wielen acht ook aannemelijk dat de Kleine Lek het Bakelbos gekruist heeft op de plaats die Hoek heeft aangegeven. Bij het grondonderzoek jaren geleden voor de bouw van een woning aan het Bakelbos is hij bij het boren net als Hoek op een zandrug gestuit.

Ook op die plaats zou de Kleine Lek gelopen moeten hebben. Verderop achter de spoorlijn vonden ze vlak achter de dijk allemaal modder en slurrige. Op basis daarvan neem ik aan dat daar een bedding van de Kleine Lek liep. Verder naar het westen denk ik dat hij via de waterpartij die bij de herinrichting van de uiterwaarden is gegraven in de huidige Lek is uitgemond. Volgens mij bij Werk aan het Spoel. Daarom heet het daar ook het Spoel¹⁸. Dat is uiteraard maar een aanname van mij. Ik heb daarvoor geen

Afbeelding 23. Tekening van Hoek van de loop van De Kleine Lek. Rechtsboven bij het wiel aan de achterweg (bij boerderij De Hoge Kuil) en vervolgens via de Schoteldoekse Haven naar het wiel dat nu De Ronde Haven heet. Bovenin is nog net de tweede Kleine Lek te zien. Hij heeft geprobeerd zorgvuldig te werk te gaan en de kaart rijkelijk van data voorzien.

¹⁸ Het lijkt logisch wat Hoek hier beweert, maar echt overtuigend is het niet. Als je vanaf Goilberdingerdijk naar Het Werk aan het Spoel loopt en je kijkt de uiterwaarden in dan kun je haast niet voorstellen dat het waar is. De vooronderstelling van Hoek over de naam het Spoel is minder voor de hand liggend dan het lijkt.

Later trof ik in het boekje van Chris Will over Werk aan het Spoel een kaart van Perrenot uit 1761 aan. Daaruit blijkt dat een riviergeul (Kleine Lek?) veel verder loopt dan Het Spoel. Volgens Will diende het Spoel vroeger als uitwateringssluis voor het achterland van Goilberdingen.

duidelijke aanwijzingen. Of het klopt moet met boren uit te vinden zijn.

Het blijft natuurlijk allemaal giswerk, maar met alle dingen bij elkaar zoals de boorresultaten, de sporen in het landschap, wat ik zag bij de dijkverzwaring en bij de opgraving achter de Fransche School, de verzakte gebouwen en wat ik bij Voet en in oude kaarten vond, ben ik over een heel groot deel van de loop van de Kleine Lek toch best wel tamelijk zeker. Kijk, en op oude prenten zie je dat het water voor kasteel Culemborg breed is, zo breed dat er zelfs een scheepje op vaart. Ook dat zie ik als een teken dat de Kleine Lek daar liep.

Over de betekenis van de Kleine Lek voor de stad heb ik ook

Afbeelding 24. Tekening Hoek. Zo moet, volgens hem, de brug bij het Bakelbos er ooit uit gezien hebben. Van hout en hoog genoeg om schepen door te laten.

nagedacht. Volgens mij was de Kleine Lek voor de stad heel belangrijk. Niet alleen omdat je via de Kleine Lek met schepen klei, hout, turf stenen voor de steenoven bij het Bakelbos kon vervoeren en vervolgens de stenen afvoeren. Je kon natuurlijk ook allerlei zaken tot aan de stad vervoeren (graan, hout, turf enz.).

De Kleine Lek was echter ook belangrijk voor het verversen van het water in de grachten en singels. Daarom was er een verbinding via een sluis tussen de Kleine Lek en de stadsgrachten. Regelmatig werd vers

water binnen gelaten. Vroeger waren er nog geen stuwen in de Lek. Toen was er nog eb en vloed in de rivieren en dus ook in de Kleine Lek. Daardoor was er voldoende doorstroming en bleef de Kleine Lek bevaarbaar.

Dat er een sluis was kan worden opgemaakt uit eerder genoemde stadsrekeningen. Daarin worden kosten vermeld voor het repareren van een sluis. Die sluis was bij de Goilberdingerpoort. Via die sluis kwam je bij de Westersingel. Ook moeten de bruggen op de plaatsen waar de Kleine Lek en de straten elkaar kruisten hoog genoeg zijn geweest om schepen door te kunnen laten. Ik heb voor de doorsnijding van de Kleine Lek bij het Bakelbos een tekening gemaakt van hoe die brug eruit gezien moet hebben. Die brug was bij de eerste bocht in het Bakelbos vanuit de dreef gezien op het punt waar nu een duiker onder de weg doorgaat. Een brug als deze was hoog genoeg om simpele schepen door te kunnen laten.

Ik heb over deze bevindingen ook met anderen gepraat. Mijn zoon neemt mijn conclusies niet over. Hij zegt dat ik het op mijn manier niet echt wetenschappelijk bewezen heb en dat zeggen anderen met wie ik erover gepraat heb ook. Vervolgens heb ik aan mensen van het polderdistrict gevraagd of zij iets meer over de Kleine Lek konden vertellen, maar dat konden ze niet.

Ook Bert Blommers en Peter Schipper konden mij niets vertellen. Met Bas Smorenborg heb ik veel gewerkt in de kasteeltuin. Hem heb ik ook verteld over mijn bevindingen. De reactie die ik kreeg is, dat wat ik denk gevonden te hebben toch niet echt bewezen is. Ik weet best wel dat ik geen wetenschapper ben en dat mijn onderzoeksmethode misschien primitief is, maar ik denk dat ik wel degelijk in de goede denkrichting zit en als ik fout zit wil ik dat graag weten en uiteraard ook graag de argumenten die daarbij horen.

Het zal steeds moeilijker worden om nog te zien of mijn bevindingen over de Kleine Lek juist zijn. Van dat alles is nu niet veel meer overgebleven.

Op veel plaatsen is de Kleine Lek alleen nog door boren of door de niveaunderschillen in het landschap waar te nemen.

Op andere plaatsen is er niet veel meer van over dan een klein slootje. In de boomgaard van Okhuizen wordt hij verderop weer wat breder.

Afbeelding 25. Op veel plaatsen is de Kleine Lek niet meer dan een slootje. Op de foto het 'slootje' bij de volkstuin van Hoek.

In die boomgaard is hij nog wel herkenbaar doordat daar bij hoog water veel kwelwater is en net als aan de andere kant, in de tuinen van de huizen van de Waldeck Pymontdreef.

Maar wat er nog van over is wordt steeds smaller, zoals bij mijn volkstuin bijvoorbeeld. Dat slootje was toen ik daar voor het eerst kwam nog wel een meter of drie. Daar is niet veel meer van over. De 'sloot' wordt steeds smaller. Binnenkort is er niets meer van te zien. Daarom juist heb ik alles uitgezocht en vastgelegd zodat de mensen weten hoe het was.

En verder

Nog zoveel meer had ik willen uitzoeken. Bijvoorbeeld over hoelang er al mensen wonen aan het Bakelbos. Zoals ik al verteld heb, ben ik door onderzoek en veel lezen tot de conclusie gekomen dat het Bakelbos wel de oudste straat van 'Kuilenburg' moet zijn. Het was al vroeg een plek van bedrijvigheid (steenoven) en handel (kruispunt van waterwegen). Er was een kapel. Ook daar had ik best meer over willen uitzoeken. Op de fundamenten van die kapel is later een huis gebouwd. Het gaat om het laatste huis van het Bakelbos, aan de linkerkant op de hoek van het Bakelbos en de Achterweg. Daar woonde vroeger de familie Van Wiggen. Dat huis is later afgebroken en vervangen door een nieuw huis van de familie Piscaer. Voor de afbraak van het boerderijtje van Van Wiggen vond de familie Piscaer / Ausems op de zolder een oud kruis. Mogelijk heeft dat kruis op het vroegere kapelletje gestaan.

Afbeelding 26. Boerderij gebouwd op de fundamenten van een middeleeuwse kapel. In de zestiger jaren vervangen door een nieuw huis.

Afbeelding 27. Kruis door familie Piscaer/Ausems gevonden op de zolder van het boerderijtje van de familie Van Wiggen op de hoek van het Bakelbos.

Dat er omstreeks 1200 een kapel stond houdt voor mij in dat het Bakelbos toch wel iets betekende en dat er wellicht al vroeg mensen hebben gewoond. Als die op reis gingen deden die in de kapel vast een gebed voor een behouden thuiskomst.

Verder het Bakelbos op waar de Kleine Lek de weg kruiste was er een hoge brug waar de schuiten met klei, kalk, turf en brandhout voor de steenoven onderdoor konden. Vanaf dat punt voeren schuiten naar Veenendaal om turf te halen en wie weet wat er nog meer voor producten werden vervoerd.

Langs de Kleine Lek vond ik

met boren een verharde weg. Die diende waarschijnlijk als jaagpad. Vanaf het Bakelbos liep ook een waterweg naar het zuiden¹⁹. Ik vermoed dat die langs de stad liep. Of die liep via wat nu de Studentengracht en de Oostersingel heet of via de westkant van Culemborg, heb ik niet kunnen achterhalen. Ik weet wel dat er vroeger in de singels en grachten gewoon gevaren werd.

Aan de zuidkant van Culemborg sloot de vaarweg aan op de Meer en ging vervolgens over in de Bisschopsgraaf. Het Bakelbos lag dus op een kruispunt van wegen en waterwegen. Voor die waterweg richting Linge heb ik op oude kaarten gekeken en gelezen in de studie van Martin IJzerman.²⁰

Ik heb de route gevolgd. Ik ben wezen kijken op de plek waar de

¹⁹ Volgens Bert Blommers was er geen open verbinding tussen het Bakelbos en De Meer. Het water van De Meer viel onder Beusichem. Deze polders hielden hun water strikt gescheiden.

²⁰ M. IJzerman, *De vergeten vaarverbinding van Zaltbommel naar Culemborg*.

Afbeelding 28. Schets van Hoek van Sluis bij de Neust, zoals deze er in de tijd dat hij zijn vader hielp met teren (omstreeks 1950) zou hebben uitgezien.

Bisschopsgraaf in de Linge uitmondt. Dat is bij De Neust²¹. Mijn vader heeft daar vroeger nog aan het gemaal gewerkt. Ik heb hem geholpen. Er moest geteerd worden.²²

Ik heb later een tekening van die sluis gemaakt (zie afbeelding 28).

Van daar gaat de waterweg bij Rumpt verder zuidwaarts via de Boutensteinse sluis. De waterweg voert uiteindelijk naar Zaltbommel.²³

Van die waterwegen is niet veel over gebleven. Voor het vervoer van goederen spelen ze nu geen rol meer. In de middeleeuwen waren er nog maar weinig verharde wegen. De meeste wegen waren veel te zacht voor intensief vervoer van

goederen. Dus werden veel vrachten over het water vervoerd.

Ik had nog willen beschrijven over hoe Culemborg zich heeft ontwikkeld van wat huisjes en een versterking bij een 'kuil' in de Lek tot Culemborg. Daarvoor had ik al wat kaartjes getekend, maar bij dat tekenen is het gebleven.

²¹ Hoek wilde graag zijn schets van deze sluis in het boekje hebben opgenomen omdat er verder geen afbeeldingen van zijn.

²² De vader van Hoek had een schildersbedrijf in Beusichem.

²³ Zo had het kunnen zijn, maar het traject na de Linge is volgens IJzerman waarschijnlijk pas een paar eeuwen later gegraven.

Afbeelding 29. Boutensteinse Sluis te Rumpt in het traject Culemborg-Zaltbommel.

Ook had ik nog willen uitzoeken waar vroeger het veer was, al was het alleen maar om aan te tonen dat Beltjes het wel eens mis had. Volgens Beltjes was het vroegere veer over de Lek naar Schalkwijk in de bocht van de dijk ter hoogte van het huis van Salari. Dat lijkt logisch want dat huis heet *'t Oude Veer*. Toch is dat niet terecht. Als dat echt zo was, zou er wel een weg naartoe zijn geweest. Volgens mij was dat veer ongeveer ter hoogte van de Achterweg. Daar liep wel een weg naar de Lek.

Als je vanaf de Achterweg, komende vanaf de stad, op de dijk links afslaat dan vind je na een meter of 20 aan je rechterhand een weg de uiterwaard in naar het oude veer. Die weg is er nog steeds, maar loopt niet meer door naar de Lek omdat verderop de uiterwaard is afgegraven. De weg in gedachte doortrekkend naar de Lek ligt er aan de andere kant van de afgravingen een heuveltje. Daar stond vroeger een huisje (*Oude Veer?*). Dat is in de oorlog uitgebrand en gesloopt.

Afbeelding 30. Deel van een oude kaart. Op de kaart heeft Hoek aangegeven waar volgens hem het Oude Veer moet zijn geweest.

Ik baseer me hiervoor op een oude kaart.²⁴ Het is ook een logische plek voor het veer omdat aan de andere kant De Heul ligt en de provinciale weg naar Schalkwijk begint.

Al deze weetjes maken deel uit van het materiaal dat ik in mijn multomap heb verzameld. Het zijn losse fragmenten gebleven. Een echt duidelijk verhaal kan ik er niet van maken. Ik had dat best verder willen uitzoeken, maar het is er niet van gekomen. Dus bleef het bij plaatjes, knipsels en losse gedachten.

---

²⁴ De kaart staat op bladzijde 21 van de *Canon van de Culemborgse Geschiedenis*. Op die kaart staat overigens niet dat op die plaats ook een veer was. Waarschijnlijk heeft Beltjes het wel bij het juiste eind als hij het veer in de bocht van de dijk bij het huis met de naam 't Oude Veer situeert. Immers op een andere kaart (*Platte-grond der Stad Culemburgh met omliggende Hoven, Cingels, Dreefden en andere Landstreken, gedateerd 1760*) staat bij het huis in de bocht de vermelding 'Het Oude Veer' ingetekend.

Gelijk of ongelijk?

Ja, voor Hoek was het boekje af, maar voor ik aan dit boekje begon, had ik hem aangegeven dat ik al zijn vondsten en beweringen aan anderen met meer kennis van zaken zou voorleggen om te horen wat zij ervan vonden. Dat is ook gebeurd toen voorgaande hoofdstukken klaar waren. Alle benaderde 'deskundigen' waren bereid hun commentaar op schrift te stellen (zie onderstaande e-mail van 20 maart 2012). Zoals je daarin kunt lezen behoeft het geen diepgaande studie naar alle door Hoek opgeworpen vraagstukken te zijn.

Hallo ...,

Bijgaand zend ik je een mail. Deze mail heeft als bijlage de tekst met afbeeldingen van het verhaal dat ik uit de mond van Wim Hoek optekende. Ik heb je om commentaar gevraagd omdat Hoek graag commentaar en/of zo men wil kritiek op zijn 'vondsten en gedachten' wil. Heb jij gelegenheid ernaar te kijken? Ik verwacht geen uitgebreid commentaar maar een primaire reactie. Je hoeft niet op alles in te gaan wat hij beweert en denkt. Kies er de voor jou de leukste c.q. interessantste punten uit. Spaar hem je kritiek niet. Hij weet dat wat hij beweert ook wel eens niet zou kunnen kloppen. Zou je er dus naar willen kijken? Je doet er Wim Hoek een groot plezier mee.

Wil je mij laten weten of je er zin in hebt en of je er op korte termijn tijd voor kunt vinden, want ik wil nu het boekje afronden en laten printen.

Bij voorbaat mijn dank,

Wim Holleman

Uit het overleg dat ik met hen had kwam naar voren dat er in het verleden met Hoek over zijn ideeën en de inhoud van zijn mappen wel contact is geweest. Heel wat van de informatie in zijn map, zo werd mij verteld, bleek via die contacten te zijn verkregen. Jammer genoeg liepen die contacten vast doordat meningsverschillen over zijn

'denkrichting' moeilijk overbrugbaar bleken. Zoals in het begin van dit boekje al gememoreerd is Hoek door de enthousiaste wijze waarop hij naar bewijs voor zijn opvattingen zoekt niet iemand die zich makkelijk laat overtuigen. Enthousiasme staat vaak haaks op kennis en deskundigheid.

Er is kennelijk dus wel op zijn ideeën gereageerd, maar niet op de wijze die hij graag had gezien.

Peter Schipper ***Streekconservator***

Hoek stelt dat de naam Bakelbos van recentere datum is en dat er voor dit gebied eerder andere namen werden gebruikt. Toch zou het lonen eens na te gaan wanneer precies de naam Bakelbos opduikt. Het woord Bakel: de uitgang *el* heeft overeenkomsten met het Engelse hill, dat hoogte, heuvel betekent.

Toch voel ik veel voor de verklaring van Beltjes, als hij zegt dat *bake* een benaming is voor varken. De aangrenzende boomgaard van Okhuizen heette toch ook 'verckenscampen' in de oude oorkonde van 1518. Trouwens boomgaarden vind je doorgaans op de wat hogere, beter afgewaterde plekken. Voor kersenboomgaarden gaat dat vrijwel altijd op; die liggen op hogere gronden. Zouden er echt geen eiken voor de eikels als varkensvoedsel hebben kunnen groeien? Ik zou het zelf niet kunnen zeggen, want ik kan het landschap ter plekke niet goed beoordelen.

Waarom ik hem kan steunen, is het gegeven dat dit deel van Culemborg, het gebied dat we Redichem noemen, waarschijnlijk ouder is dan Culemborg zelf. Niet voor niets lag het eerste veer hier. Verder wil ik wijzen op de toponiem zelf: de plaatsnamen die eindigen op *-chem* zijn allemaal ontstaan in de 9-10e eeuw. Denk ook aan Beusichem, Erichem, Woudrichem etc.

Wat de veldoven betreft kan ik mij geen mening vormen; zeker ook omdat dit te lang geleden is. Alleen breder archeologisch en/of archivalisch onderzoek kan het bestaan/vermoeden bevestigen, maar vroeger dan de 13e-14e eeuw kom je hier geen stenen bouwsels tegen.

Tenslotte de Kleine Lek. Hoek heeft mooie theorieën, maar wat ik niet snap is dat hij helemaal niet het jaar 1558 noemt. Toen besloten de burgers van Culemborg ter bevordering van de koophandel en de scheepvaart de zogenaamde Middelweerd te vergraven en de Lek dichterbij de stad te laten lopen. De Kleine Lek ontstond. Direct bij de molen buiten de Lekpoort maakte men een 'colck', bedoeld als haven. In 1609 legde men buiten een andere poort, de Goilberdingerpoort, een andere haven aan, namelijk de Ronde Haven (via aanpassing van een bestaand wiel), die via een aftakking van de Kleine Lek bereikbaar was. Dus is de Kleine Lek geen natuurlijke strang, maar resultaat van menselijk handelen.

Het zou voor alle theorieën lonen nog eens oud kaartmateriaal te bekijken en te vergelijken.

En... tegendraadse (buiten de gangbare opvattingen denkende) vorsers zijn vaak interessant. Behalve de genoemde Schliemann moest ik meteen denken aan ons aller Kees Hey. Ook deze ambachtsman had (net als Hoek) afwijkende en verfrissende ideeën, zoals bijvoorbeeld over de oorsprong van de naam Culemborg.

Daan Hallewas Archeoloog

Culemborg ken ik niet zo goed²⁵ en daarom kan ik niet alles wat Hoek schrijft even goed plaatsen als een 'echte Culemborger'. Ik heb vooral naar zijn aanpak gekeken.

De methode van boren en naar het landschap kijken is de juiste methode om meer over de Kleine Lek te weten te komen. Dat heeft Hoek goed gedaan. Hij heeft, denk ik, gelijk als hij beweert dat daar een oude restgeul was. Of die ook de Kleine Lek moet heten weet ik niet. Daarvoor zou ik me meer in de Culemborgse geschiedenis moeten verdiepen. Zijn verhaal daarover lijkt me juist en voor de vastlegging van de geografische ontwikkeling van Culemborg bepaald interessant.

---

²⁵ Daan Hallewas is oud-plaatsvervangend directeur van de voormalige Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. Hij woont in Delft en kent Culemborg vrijwel alleen van bezoeken aan zijn familie in Culemborg.

Verder ligt er een kans voor o.a. de gemeente om er misschien wat aan te doen door de loop van de Kleine Lek meer te markeren c.q. beschermen voordat die door dichtslibbing helemaal verdwenen is.

Met zijn zoektocht naar de herkomst van de naam Bakelbos begeeft Hoek zich op een glibberig pad. Afleidingen van namen zijn berucht en amateurisme van de verkeerde soort ligt al gauw op de loer. Gelukkig zijn er op het internet toegankelijke woordenboeken die de helpende hand kunnen bieden. Ik noem als zodanig het Woordenboek der Nederlandsche Taal, het Oud Nederlands Woordenboek en het Middelnederlandsch Woordenboek. Daarin is veel te vinden. Via deze woordenboeken kun je kijken of je bewijs voor je vermoedens kunt vinden. In zijn algemeenheid echter geldt dat een niet-specialistische taalkundige in deze beter maar geen vergelijkingen kan maken.

De steenoven, zoals afgebeeld in afbeelding 7, zou best wel eens een goede weergave kunnen zijn van hoe een veldoven in de late middeleeuwen eruit gezien kan hebben. Om over die oven duidelijker uitspraken te kunnen doen zou ik het materiaal dat uit de bodem komt eerst willen zien.

Ja en dan is er ook nog een hoofdstuk met allemaal gissingen en weetjes. Daar kan en wil ik geen oordeel over geven. Daarvoor moet je goed zijn ingevoerd in de lokale geschiedenis.

Yvonne Jakobs ²⁶

Voorzitter Genootschap

A.W.K. Voet van Oudheusden

De opmerkingen van Hoek over het feit dat Voet niets doet met zijn map is niet juist. De map wordt regelmatig uitgeleend. Ik heb hem net terug van iemand uit het Bakelbos. Maar zoals in de tekst in voorgaande hoofdstukken al wordt opgemerkt is Hoek eigzinnig en vasthoudend. Daardoor zijn verschillende contacten vastgelopen in discussies.

---

²⁶ Yvonne Jakobs is al jaren actief betrokken bij de lokale oudheidkundige vereniging. Zij heeft meegewerkt aan verschillende publicaties over de Culemborgse geschiedenis.

Bella Sangster heeft veel onderzoek gedaan naar veldovens, ook bij het Bakelbos. Ze heeft ook veel onderzoek gedaan naar de rentmeestersrekeningen en stadsrekeningen. Zij heeft ook gesprekken gevoerd met Hoek, maar hij was het met veel niet eens en stopte de discussie. Ik heb hem trouwens regelmatig van literatuur voorzien om hem te helpen bij zijn onderzoek.

Het is natuurlijk zo dat wetenschappers vaak in gevecht gaan over bepaalde theorieën. Het verhaal van Hoek bestaat uit veel aannames zonder dat daarvoor een duidelijk bewijs wordt aangedragen. Het leent zich daardoor uitstekend voor discussie.

Veldoven

Wat de veldovens betreft zal het wel kloppen. Veldovens vindt men overal waar grote stenen gebouwen staan of hebben gestaan en ook bij stadsmuren en torens. Vorig jaar nog bij het Buitenhof. Opvallend is dat bij de tuinmuurtjes aan de Westersingel, die grenzen aan het Buitenhof, veel kloostermoppen zijn verwerkt.

Dan de Kleine Lek. Hij heeft wel gelijk dat er onder aan de dijk een strang of nevenstroom van de Lek loopt, die vroeger recht doorliep voordat de Buitenom werd aangelegd en waarschijnlijk is gebruikt voor de aanleg van de Noordergracht in het derde kwart van de 14e eeuw. De naam is echter geen Kleine Lek. De Kleine Lek is de nevenloop, die men in 1558 heeft vergraven om de Lek dichterbij de stad te brengen ter bevordering van de handel en tot gerief van de burgers. Bij de Kleine Buitenom is hij goed te zien en in de Baarsenwaard is hij weer uitgegraven en zichtbaar gemaakt bij de Lekdijkverbetering in 2000-2002. Hij liep inderdaad tot aan het Spoel.

Langs de Achterweg (de oude dijk) liep ook een oude strang en die ging inderdaad met een duiker onder het Bakelbos door en liep dan verder tot aan het kasteel waar hij is gebruikt als noordelijke gracht en kwam uit in de Meer, de latere oostelijke gracht van de stad.

Het ontginningsdorpje Redichem is ongeveer van dezelfde leeftijd als Beusichem. Het is een ontginning uit de Karolingische periode. De oudste ontginning van Culemborg. De ontginning waterde af op de Rekummer. De huizen stonden waarschijnlijk binnendijks en niet aan het Bakelbos.

Naam Bakelbos

Een hoogleraar die lang geleden een lezing voor Voet heeft gehouden en een expert was op het gebied van oude namen gaf als verklaring dat *bakel* varken betekent en *bakelen* biggen werpen. Van daaruit redenerend is de naam Bakelbos niet onwaarschijnlijk.

Het hele gebied Redichem was persoonlijk eigendom van de heren van Culemborg. Naast het kasteel lag het bouwhuis (zie kaart Blaeu) met de stallen. De paarden liepen in de Volencampen en de varkens liepen in het varkensbos (*Bakelbos*).

Stadsrechten

Jan van Beusichem gaf Culemborg in 1318 stadsrechten, maar niet vanuit Beusichem. De heren van Beusichem woonden al sinds 1271 in Culemborg. Culemborg overvleugelde in die tijd al Beusichem als marktplaats. Toen Culemborg stadsrechten kreeg waren er al vier jaarmarkten, verschillende veemarkten en een weekmarkt. Dit is ook te lezen in de stadsrechten.

Bella Sangster²⁷

Historicus

In het verhaal van de heer Hoek worden veel onderwerpen en ideeën besproken. Sommige wat uitgebreider dan andere. Daarbij wordt soms ook, vaak zonder een uitgebreide argumentatie, een bestaande visie onderuit gehaald. En niet altijd van de minste, zoals die van de heer Beltjes. Dat is op zich niet verkeerd, maar dan is naar mijn mening een betere onderbouwing nodig.

Tegelijkertijd worden onjuiste of onbewezen aannames als feiten gepresenteerd door de heer Hoek. Ook hier mist een onderbouwing. Hierdoor krijgt het totale verhaal een onbetrouwbaar karakter. Dat is jammer, want daardoor verdwijnen ook de vondsten van de heer Hoek. Juist deze bevindingen werpen soms een (ander) licht op de geschiedenis van Culemborg.

Dat er rond Culemborg meerdere 'steenovens' hebben gestaan is bekend. Ook op Caetsbage is een aantal jaar geleden een veldoven

---

²⁷ Bella Sangster, is historicus en gespecialiseerd in de middeleeuwen.

aangetroffen. De ‘steenoven’ in de buurt bij het Bakelbos was al langer bekend, maar de gegevens van de heer Hoek helpen het plaatje verder in te vullen.

Het risico van het verhaal van de heer Hoek is dat er (weer) een verhaal ligt waarbij allerlei (onjuiste) gegevens aan elkaar worden geknoopt die vervolgens een eigen leven gaan leiden.

Bas Smorenburg²⁸ ***Vrijwilliger Kasteeltuin***

De steenoven

Hoek heeft goed gebruik gemaakt van reeds bij Beltjes en vrijwilligers van de kasteeltuin en anderen bekende gegevens. Alhoewel hij veel wetenswaardigs over de steenoven naar voren brengt was bij Beltjes en vrijwilligers van de kasteeltuin al langer bekend dat vlakbij het Bakelbos een steenoven heeft gestaan. Dat er bij het Bakelbos een steenoven heeft gestaan was dus eigenlijk geen nieuwe ontdekking. Al langer was bekend dat de boomgaard van Okhuizen²⁹ ‘*Achter den Oven*’ heette. De ook door Hoek veelvuldig genoemde Beltjes maakt melding van een archiefstuk uit 1518 waarin een ‘steenplaats’ te Redichem in erfpacht werd gegeven.

Het is aannemelijk dat in de Redichemse veldoven ooit de kloostermoppen voor het kasteel zijn gebakken. De oven is waarschijnlijk voor het eerst gebruikt omstreeks 1300 en tot ca. 1500 productief geweest. In ‘t midden van de 16e eeuw wordt de dijk opgeknapt tot ‘*bij den auden steenoven*’.

Door de leden vrijwilligers van de Stichting Kasteeltuin waren in de boomgaard van Okhuizen al eerder veel steenresten gevonden. Hoek was een van die vrijwilligers. De verdienste van Hoek is dat hij door goed op te letten bij de graafwerkzaamheden bij hem in de buurt mogelijk wel de juiste locatie van die veldoven heeft vastgesteld.

---

²⁸ Bas Smorenburg is vrijwilliger van de kasteeltuin. Heeft een belangrijk aandeel gehad in het blootleggen van de resten van het kasteel.

²⁹ Op de kaart van Jacob Beltjes uit 1809 staat deze boomgaard vermeld als de ‘Lazarus Boomgaard’.

Hoek heeft dus gelijk als hij zegt dat in die oven waarschijnlijk ook de stenen voor het kasteel zijn gebakken. Met het kasteel is waarschijnlijk vroeg in de 14e eeuw begonnen. De steenoven is waarschijnlijk vanaf 1300 gaan produceren. Aanvankelijk een groter steenformaat (31/33x15/16x6/7) voor de Witte Toren en later een kleiner formaat (29/30x14/14,5x6/7) voor de rest van het kasteel.

De stenen werden met platte schuiten over water naar het kasteelterrein gebracht via een directe verbinding met de kasteelgracht. Die verbinding is er nog, nl. het door Hoek ook genoemde watertje achter de Waldeck-Pyrmontdreef. Dat watertje haalt aan het eind nog een breedte van vier meter.

Het is niet uitgesloten, zoals de ambtenaren van het polderdistrict desgevraagd aan Hoek verklaarden, dat er een dijkdoorbraak geweest is bij de boomgaard van Okhuizen,³⁰ maar of dat bij de Elisabethsvloed is geweest en of toen ook werkelijk de steenoven is vernietigd, is moeilijk hard te maken.

Bij de Elisabethsvloed ontstond de Biesbosch en waren er wel dijkdoorbraken bij Gorinchem, maar er waren geen dijkdoorbraken van de Lek bij Culemborg. In de periode 1300 en 1500 zijn wel andere dijkdoorbraken van de Lek bekend. In 1321 en 1322 waren er doorbraken aan de Utrechtse kant bij Vreeswijk.³¹ In 1496 bij het Beusichemse veer.

De eerste Culemborgse dijk die tussen 1100 en 1200 werd aangelegd is door de stormvloed in 1170 flink getest, maar niet doorgebroken. De Ronde Haven (aangelegd in 1610) is wel een gevolg van een oude dijkdoorbraak. Over een doorbraak in 1421 van de tweede dijk³², bij wat nu de boomgaard van Okhuizen is, is in de archieven echter niets te vinden.

Als bewijs van een dijkdoorbraak ter plaatse voert Hoek overigens niet alleen aan dat daar bij nat weer meer water staat, maar ook dat het Bakelbos na dijkdoorbraak een hoge kant heeft gekregen. Ten onrechte

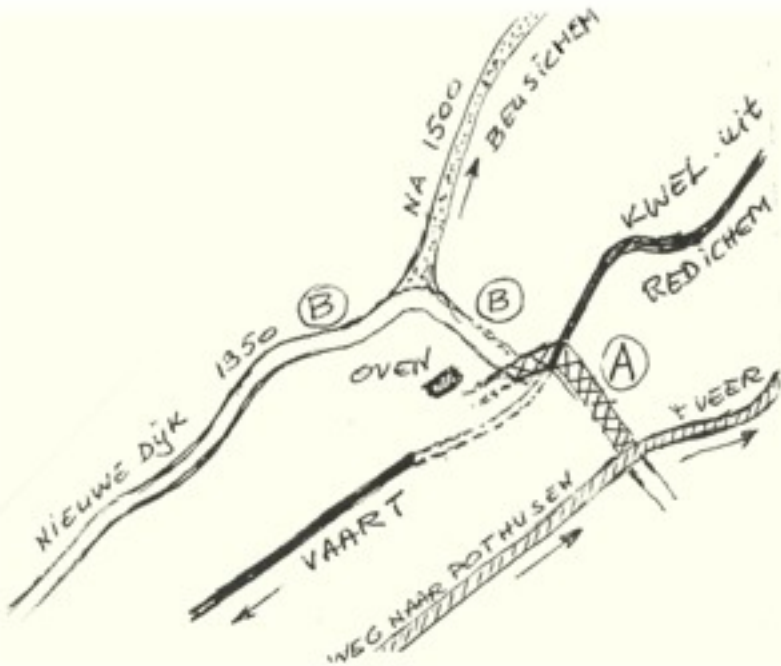
---

³⁰ Zie pagina 18.

³¹ Oudste mededelingen van Willem Procurator

³² Door de aanleg van deze dijk kwam de witte donjon achter de dijk te liggen en ontstond een veilige locatie voor het kasteel.

neemt Hoek aan dat de hoge kant zou zijn ontstaan uit het weggeslagen dijklichaam.³³ Dat er een hoge en een lage kant bij het Bakelbos is, komt mijns inziens doordat tot 1500 het Bakelbos nog deel uitmaakte van de omstreeks 1350 aangelegde Nieuwe Lekdijk.

Afbeelding 31. Kaartje van Bas Smorenburg: De eerste Culemborgse dijk is tussen 1100 en 1200 aangelegd. De Nieuwe Dijk is de tweede dijk (B). Deze is vermoedelijk tussen 1345 en 1350 aangelegd. De Nieuwe Dijk sloot met een knikje aan op de Steenovensse Weg (A) en vervolgens op de dijkweg naar het veer aan de Utrechtse kant (Pothusen).

³³ Het kwelwater dat Hoek waarnam hoeft niet op een oude dijkdoorbraak te wijzen. Als je op de dijk staat en over de dijk uitkijkt, zie je veel meer waterrijke plekken, vooral tegen de dijk en in de bocht van de Grote Buitenom. Bij hoog water kun je dat nog goed vaststellen. Ook op de oude kaarten (pagina 24, 30 en 184 in P.J.W. Beltjes en P.W. Schipper, *Culemborg, Beeld van een stad*) kun je zien dat de uiterwaard daar ook vroeger al dellen en restgeulen vertoonde. Het kan ook zijn dat daar sprake is van een oude kleiput.

Omstreeks 1500 werd de Nieuwe Lekdijk doorgetrokken richting Beusichem (zie afbeelding 31). De hoge kant is een restant van de oorspronkelijke, afgevlakte dijk. Waarschijnlijk is toen ook de aansluitende Wegh naar Pothusen³⁴ afgevlakt en omgedoopt tot Agterweg.

Ook gebruikt Hoek als bewijs voor de dijkdoorbraak ter plaatse dat op de gevonden resten van de ovenmuur schone grond aanwezig was. Dat was, zo zegt hij, een restant van de overslag van de dijkdoorbraak. Ik denk dat het net zo goed een ophogingslaag van de afgevlakte dijk kan zijn. Ik zie dan ook niet een dijkdoorbraak als oorzaak voor de verdwijning van de oven. Ik denk dat die gewoon zijn tijd had gehad.

Waarschijnlijk waren er in de zestiende eeuw betere baktechnieken. Die veldoven bij het Bakelbos is overigens minder uniek dan Hoek aangeeft. Er waren er best wel meer. Anders dan voor Hoek, is er voor mij geen enkele reden om aan de vondsten van veldovens bij Caetshage en het Buitenhof te twijfelen.

In 1532 wordt een steenoven genoemd³⁵.

Deze is te zien op de kaart van Jan Deys uit 1575 en is waarschijnlijk de opvolger

Afbeelding 32. Fragment kaart Jan Deijs, penseel tekening buiten de stadspoort uit 1575, Museum Elisabeth Weeshuis.

³⁴ Pothusen (tegenwoordig Pothuizen) ligt aan de Utrechtse kant. Aan het eind van de Wegh naar Pothusen was het veer. Dat is tot 1395 in gebruik geweest. Toen kwam het veer voor Culemborg.

³⁵ Voet, pagina 501. Overigens wordt in de stadsrekeningen van 1367, 1374, 1420 en 1475 nog een stadssteenoven genoemd. Daarbij wordt echter niet aangegeven waar deze gelegen was.

van de oven bij het Bakelbos. Deze oven lag buitendijks ten noordwesten van de stad langs de 'Cleyne Lecke' in de Hollandts weerd of Steenovenssen weerd. Na 1600 raakt deze oven buiten bedrijf. Na 1610 ontstaat er een nieuwe bedrijvigheid op die plek (langs de Ronde Haven) namelijk scheepswerfjes.

Ik betwijfel of er omstreeks 1500 al een oven aan het veer is geweest, zoals Hoek schrijft. Immers een archiefstuk uit 1567 spreekt over 'den Steenovensche Dam'. In Voet³⁶ staan tenminste twee ovens vermeld aan 'de Leckstroom (1599).

Enigszins verwarrend, maar hier moet de Kleine Lek mee bedoeld zijn. De reeds genoemde kaart van Jan Deys laat geen steenoven zien op de Nedersten Middelweerd bij 't Veerhuys in 1575. Pas in 1763 komt die oven aan de Lek. Op de prachtig gekleurde kaart van Perrenot uit 1765 zien we 'een nieuw aangeleide steenbakkerij, direct tegen de Lek aan.' Deze was omdijkt en lag nota bene naast een 'bleekerijveld' (afbeelding 34).

Hoek maakt melding van steenresten in de boomgaard van Okhuizen. Die zijn waarschijnlijk gedurende de twee eeuwen dat de oven heeft gefunctioneerd in de verbrede sloot of vaart bij het oventerrein terecht gekomen. Dellen en kleiputten werden gevuld met foute (misbaksels) of kapotte stenen. Een zelfde situatie werd aangetroffen bij Caetshage. Aangenomen mag worden dat de klei voor het bakken van de stenen in eerste instantie vlakbij de oven is gewonnen. Op Redichem was binnendijks en in de uiterwaarden prachtige rivierklei te over.

Afbeelding 33. Aan de oostkant van de Ronde Haven scheepswerfjes. Fragment Kaart van Blaeu, uitgave F. de Wit (1698).

³⁶ Voet, pagina 254.

Afbeelding 34. Fragment kaart van Perrenot uit 1765 met de 'nieuw aangeleide steenbakkerij' en naastgelegen blekerij.

Afbeelding 35. Fragment van de Kaart van de Neder-Rhyn en de Leckstroom (1789-1793) van F.W. Conrad. Op de kaart is het gebied waarop Hoek zijn onderzoek richtte duidelijk zichtbaar (geel ingetekend).

Is afbeelding 12 op pagina 18 in plaats van een wiel misschien het restant van een oude kleiput? Mogelijk is er ook aan de zuidkant van het oventerrein klei voor de oven gestoken. Op de kaart van Perrenot (1765) en van Jacob Beltjes (1809)³⁷ zijn daar grienden getekend. Het terrein ligt daar lager dan bij de omliggende tuinen en boomgaarden. De vraag rijst of ook daar klei voor de oven is afgegraven. Waarschijnlijk was het in de zestiende eeuw al een drassig terrein. Doordat het lager en natter was, konden er wilgen groeien die konden worden gebruikt voor het maken van manden.

Ik onderschrijf overigens de mening van Hoek dat varkens houden in zo'n drassig gebied niet voor de hand liggend is en zeker niet als je scharrelvarkens in een eikenbossage voor ogen hebt. Misschien lagen de Verckenscampen naast de voormalige leemkuil, dus waar nu de huizen van de Waldeck-Pyrmontdreef staan. Die grond lag beduidend hoger en zou best wel met eiken en beuken kunnen zijn begroeid.

Bakelbos

Hoek zegt, dat het Bakelbos mogelijk de oudste straat van Culemborg of Kuilenburg is. Daar is echter geen bewijs voor. De Steenovensse Wegh zoals het eerste stukje Bakelbos vroeger heette is 14e eeuws en wordt in diezelfde eeuw nog een doorgaande weg. Dit laatste is een persoonlijke aanname op basis van aanwijzingen waar ik later nog op terugkom.

De stratenstructuur van Culemborg is tussen 1270 en 1318 gevormd, dus de oudste straat is het Bakelbos zeker niet. De nabijgelegen (dijk)weg naar Pothusen (de huidige Waldeck Pyrmontdreef en Achterweg) is mogelijk wel van voor het ontstaan van de Culemborgse stratenstructuur en dateert waarschijnlijk uit de 12e eeuw.

Hoek heeft een hele reeks namen voor het Bakelbos gevonden. De oudste naam, die ik van het Bakelbos kon vinden, is *Steenovensse weg*, genoemd in 1512.³⁸ Een naam die het vrij zeker al heeft aan het eind van de 14e eeuw, maar mogelijk al rond 1310 als de eerste veldovens

---

³⁷ Zie afbeelding 39.

³⁸ *Oud-Archief van de Gemeente Culemborg*, Dr. A.J. van de Ven (1938), regestenlijst 313. (N.B. Een regest is in de archiefwetenschap een eenregelige samenvatting van de inhoud van een oorkonde).

per schuif flinke bakstenen van maximaal 33x16,5x7 afleveren voor 'den Witten Toern'. Het Bakelbos als doorgaande dijkweg verdient meer onderbouwing. Tussen 1517 en 1523 worden stukken land genoemd op Recum of Redichem 'geheeten Aulant', het oude land. Toen de Koornwaard zijn winterdijk kreeg werd het 'Aulant' derhalve uitgebreid met nieuw land. P. J. Beltjes meende dat de vanouds dijkplichtige landerijen aan de Agterweg nu verbonden werden aan de dijkslagen³⁹ van de nieuwe dijk. Aangezien deze even voor 1517 aangelegd zou (kunnen) zijn moet de 14e eeuwse dijk naar Beusichem, die voor het kasteel langsleiep een aansluiting hebben gehad op de *Steenovensse* weg. Deze werd toen wellicht 'gepromoveerd' tot '*Steenovensse Dijk*'. Deze naam is overigens nog niet in de archieven gevonden. Dat de huizen aan het Bakelbos aan de ene zijde hoog en op de andere zijde laag gebouwd zijn is mijns inziens dan ook terug te voeren op die 14e eeuwse dijk.

In 1518 werd over de *Gemeyn Steeg* of *Gemene Steghe* gesproken. Ook werd in die tijd over *Pissche Stege*⁴⁰ gesproken. In de 18e eeuw wordt het *Kort Agterweg*⁴¹ en in de 19e eeuw duikt voor het eerst de huidige naam op, dan nog geschreven als *Bakerbosch*⁴². Mogelijk is de *R* van Bakerbosch een schrijffout. Misschien heette het toch wel zo en is de *R* later een *L* geworden door klankverandering. Taal is nu eenmaal een levend fenomeen. Ik heb al zijn giswerk over de herkomst van de naam Bakelbos op me laten inwerken. Zelf houd ik het op de verklaring van Beltjes, nl. *bake* is een oud woord voor varken en vlakbij het Bakelbos lagen de *Verckenscampen*.

De Kleine Lek

Jammer dat Hoek in de door hem gevonden restgeul 'De Kleine Lek' zag. Het was juister geweest als hij over een oude Lekarm van Redichem tot Goilberdingen had gesproken. De Kleine Lek is een in

³⁹ Gedeelte van een dijk door een dijkplichtige te onderhouden.

⁴⁰ Voet, pagina 502: '*op een Merghe Landts, geheten die Pissche Stoegh*', maar of je daar dan ook net als Hoek de conclusie uit moet trekken dat het zo heette omdat dat een achterbuurtje was, waag ik te betwijfelen.

⁴¹ De naam Agterweg en Lang Agterweg (voor wat nu Achterweg heet en ooit dijkweg naar Pothusen heette) konden ontstaan toen na 1500 de nieuwe dijk naar Beusichem verlengd werd.

⁴² Vermelding op kaart van Jacob Beltjes uit 1809.

1558 gegraven vaarwater. De restgeul die hij aanboorde heeft vast langs de Achterweg gelopen.⁴³ Dat wil echter nog niet zeggen dat in de boerderij zoals afgebeeld op *pagina 36* door die restgeul scheurvorming is opgetreden. In mijn eigen huis (ca. 50 jaar oud) zitten net zulke scheuren en ik denk niet dat mijn huis op een restgeul is gebouwd.

Hoek interpreteert voorts de passage over de Kleine Lek in het boek van Voet onjuist. Voet schrijft ca. 1750 dat de Cleyn Lecke wel degelijk rond 1558 aan de noordkant van het havenkwartier liep. Hij is daar buitendijks door de uiterwaarden gegraven. Dat is dus anders dan Hoek beweert. Hij laat de Kleine Lek vanaf Redichem, langs het voormalige steenoverterrein bij het Bakelbos, de Noordgracht van het voormalige kasteel en de Schoteldoekse Haven lopen. De Schoteldoekse Haven heeft maar kort als als haven gefunctioneerd.

Afbeelding 36. Fragment van kaart van Van Deventer uit 1559. De oude verbinding met de Lek is hier niet meer te zien.

Toen in de periode tussen 1350 en 1380 het Havenkwartier tot ontwikkeling kwam werd een nieuwe dijk aangelegd en verloor de Schoteldoekse Haven zijn verbinding naar de Lek. Bovendien werd de Schoteldoekse Haven wat ingekort. Dat gebeurde bij de aanleg van de derde dijk (1375-1425) nog een keer.

Hoek geeft overigens niet aan hoe de open verbinding met de Lek (in noordelijke richting) precies heeft gelopen. Daar zoekt hij niet naar. Hij wil graag aantonen dat het door hem aangegeven tracee in westelijke richting ooit bevaarbaar was. Als dat al zo was, dan kan dat hooguit tot ca. 1350 zijn geweest want omstreeks die tijd werd de Nieuwe Dijk aangelegd. Deze

---

⁴³ Die restgeul heeft mogelijk ooit in open verbinding met de Lek gestaan. Daarna is er een zware winterdijk overheen aangelegd.

loopt voor het kasteel langs, rechtdoor, om de stad tot voor de Goilberdingerpoort. Het door Hoek aangegeven tracee ten westen van de stad zou best kunnen kloppen. Dat heet dan wel niet de Kleine Lek, maar volgt een oude bedding zoals die ooit door het landschap stroomde. Dat tracee liep via de huidige Ronde Haven (aangelegd in 1610) en mondde verderop, via de aangegeven waterpartij, uit in de huidige Lek, dat wil zeggen ca. 100 meter voorbij het Spoel.⁴⁴

Hoek schrijft⁴⁵ dat er in wat hij de Kleine Lek noemt voldoende doorstroming was en dat die voldoende bevaarbaar was. Op de kaart van Jan Deys uit 1575 is er al sprake van verzanding. Op de kaart van Van Deventer uit 1559 zie je het laatste stukje smalle haven bij de molen dat uitmondt in de dan gegraven 'echte' Kleine Lek. Zo kon de Lek bereikt worden. De oude verbinding met de Lek wordt hier niet meer getekend en is dus waarschijnlijk verzand. Kortom, wat Hoek de Kleine Lek noemt is een restgeul die van Redichem naar Goilberdingen liep. De restgeul is zo'n 2000 jaar eerder ontstaan en is tussen 1300 en 1500 niet benut voor de aanvoer van klei en brandstof, zoals Hoek beweert.

En verder

Hoek geeft aan dat er bij het Bakelbos een kapel heeft gestaan: de kapel van Redichem. Dat is juist. Mogelijk was de kapel niet bedoeld voor erediensten maar een zgn. veldkapel of bidkapel, zoals je die in Limburg vaak tegenkomt. In de 17e eeuw is deze kapel tot woonhuis verbouwd. In die periode staan er ook al enkele huizen langs de Achterweg. Of de kapel inderdaad dateert uit 1200 is moeilijk te achterhalen. Hoek geeft jammer genoeg niet aan waar hij deze datering op baseert. De kapel is, zoals mevrouw Ausems vertelt, nooit door het Bisdom erkend. De familie Ausems heeft nog steeds een oud smeedijzeren kruis in bezit dat waarschijnlijk bij de kapel heeft gehoord.⁴⁶

---

⁴⁴ Volgens het boek *Werk aan het Spoel, Hollandse Waterlinie*, van Chris Will, slaat de naam Spoel op de waterlozing op de Lek via de Oude Vliet. Bij hoge waterstand werd al in de 13e eeuw geheel op de Linge geloosd.

⁴⁵ Zie pagina 34.

⁴⁶ Zie afbeelding 27.

Bert Blommers⁴⁷**Historicus**

Een ‘denkrichting’, zoals die van Wim Hoek, is prachtig, want een idee dat je pakt, daar kun je fantastische bomen over opzetten. De ‘waarheid’, de harde feiten liggen soms anders. Hoek geeft dat verschil zelf al aan.

Toch begint een zoektocht naar de ‘historische werkelijkheid’ vaak met zo’n aansprekend idee of een vraag die je triggert, omdat die je zo nieuwsgierig heeft gemaakt dat je er méér van wil weten.

Vondsten in de bodem (zoals de door Hoek aangetroffen steenovenvloer), het landschap of de bestudering ervan op oude kaarten kunnen je al op intrigerende vragen brengen. Zo’n kwestie is bijvoorbeeld de bocht in het Bakelbos. Waarom ligt die daar? De ‘harde feiten’ kun je alleen in de archieven vinden.

Toch blijft de historie vaak een ‘puzzle’. Want hoe interpreteer je de spaarzame gegevens die je vindt? En wat als ze elkaar ook nog lijken tegen te spreken? Dikwijls moet je er nog véél meer omheen uitzoeken, om ook het grotere verband te kunnen zien, waarin je het kleine onderdeelje waarmee je begon, een juiste plek kunt geven.

Over Redichem, het gebied ten oosten van de stad, is veel te vinden in het ‘archief van de heren en graven van Culemborg’ in het Gelders Archief te Arnhem. Dat komt omdat vroeger bijna al het land op Redichem, dus ook dat rond het Bakelbos, in bezit was van de heren van Culemborg. De belangrijkste bron zijn de rekeningen van hun rentmeesters, waarin de exploitatie van die goederen staat beschreven. Die rekeningen zijn vanaf 1358 bewaard gebleven (ahgc⁴⁸, inv. 3384 e.v.).

Stenoven en Varkenskampen.

In die rekeningen komen we na 1518 ook de boomgaard ‘*De oude Steenoven*’ tegen, die datzelfde jaar in erfpacht werd uitgegeven aan de rentmeester Gerrit van Dichteren, die haar daarna ‘*bebongaert ende*

---

⁴⁷ Bert Blommers is historicus en gespecialiseerd in de Culemborgse geschiedenis.

⁴⁸ ahgc = *Archief Heren en Graven van Culemborg. Inventarisatie door A.P. van Schilfgaarde e.a.*

bepoot heeft. In 1547 is deze boomgaard door een landmeter opgemeten. '*Den ouden steenhoven, gelegen op Redinchem*' was toen 5 hond en 30 roeden groot, terwijl de erfpacht uit 1518 nog sprak van 'vijftenhalf hont' (dit is 4 ½ hond). De rentmeester had, zo lijkt het, zichzelf dus iets teveel land toegemeten. Uit de stukken hierover (ahgc, inv. 4709) blijkt dat er tussen de boomgaard en '*den Verckenskamp*' ten zuiden daarvan een sloot met willigen liep. Aan de oostkant van de boomgaard lag de '*de gemene stege*' of '*gemeen lants steech*' (het Bakelbos), ten noorden de Lekdijk en aan de westkant in 1553 land van 'Steens die mandemaecker'.

De erfpacht van de '*Steenovensche boomgaard*' is nadien teruggekocht door de graaf, zo blijkt uit de rentmeestersrekening van 1620.

De boomgaard werd vervolgens verpacht, tot hij in de achttiende eeuw opnieuw in andere handen kwam.

Op de verpondingskaart van 1810⁴⁹ staat het perceel afgebeeld met als grootte 1 morgen 457 roeden⁵⁰. Dat is dus weer wat groter dan in de zestiende eeuw. De huidige bezitter van de Steenovense boomgaard is de heer Okhuizen.

Ten zuiden van deze boomgaard komen we in de rekening van 1551 vanaf 'het bouwhuys' (nu Casa Blanca) - langs de dreef tot aan het Bakelbos - achtereenvolgens '*den nywen bongaert mit de verckenscampe ende de elshaech*' tegen. Die nieuwe boomgaard heet in 1680 'De Aschkuyl'. Een brede sloot - juist voor het tegenwoordige huis 'Merelnest' - scheidde hem van de Varkenskampen. In 1719 liggen er op het westelijk deel van de Varkenskampen drie tuinen, die in 1706 in erfpacht waren uitgegeven. De overgebleven Varkenskampen zijn in 1832 een boomgaard, in bezit van Arie Blijenberg.

Deze situatie is voor ons vastgelegd op de stadskaat van Perrenot (omstreeks 1765), alsook op de kaart van Jacob Beltjes⁵¹ uit 1809 en de verpondingskaart van 1810. Tot 1832 (oudste kadaster) en 1846 (veldminuut van de Militaire Topgrafische Kaart)⁵² verandert daar

---

⁴⁹ Zie afbeelding 37.

⁵⁰ Een morgen (gelijk aan 6 hond = 600 roeden) is 0,85 hectare.

⁵¹ Zie afbeelding 39.

⁵² Zie afbeelding 38.

noord daarvan liep de Achterweg (het Bakelbos), en ten noord-westen lag de boomgaard van de kinderen van Cornelis van Lakerveld, die toen de bezitters van De Oude Steenoven waren.

Afbeelding 38. Veldminuut van de Militaire Topografische Kaart van 1846.

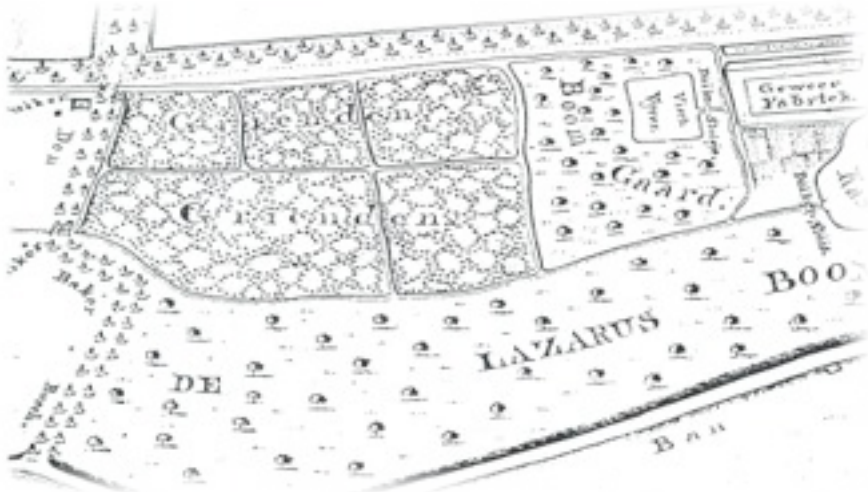
Bakelbos

Vóór 1809 kom ik de straatnaam 'Bakelbos' eigenlijk niet tegen. De gebruikelijke naam is

Achterweg, of Korte Achterweg, in aansluiting op de 'Lange Achterweg', zoals we die aantreffen op de stadskaat van Perrenot (ca. 1765). In de rekening van 1719 vind ik als omschrijving ook: de 'Agterweg van den Havendijk naar de Dreeft'. Ten noorden (en oosten) daarvan, op de Koornweerd ('bij den ouden steenoven', staat erbij), lag een boomgaard van 1 morgen (0,85 hectare), die in 1476 in erfpacht was uitgegeven.

De eerste mij bekende vermelding van het Bakelbos staat op de kaart van Jacob Beltjes uit 1809. Hij noemt de straat daarop 'Den Baker Bosch'. Die naam moet toen - althans in de volksmond - al geruime tijd een gangbare naam zijn geweest.

Met een veronderstelde herberg kan die naam op dat moment nog niks te maken hebben. Het Bakelbos was lange tijd vrijwel onbebouwd. Tenminste tot 1846 stond er slechts één huis, de zgn. Kapel, op de hoek van Korte en Lange Achterweg. Het enige 'bosch' dat hier lag, en waar de naam Bakelbos dan van afgeleid kan zijn, was het perceel met opgaande bomen, waarin voorheen eeuwenlang de varkens van de heer van Culemborg waren geweid. De Korte Achterweg grensde er aan de westzijde voor de helft aan en voor de andere helft aan 'De oude Steenoven'. Aan de overzijde van de weg, op de Koornweerd lagen slechts boomgaarden.

Afbeelding 39. Kaart van Jacob Beltjes uit 1809. Linksboven de grienden. Helemaal links Bakelbos aangeduid als Den Baker Bosch.

Ook de straatnamencommissie die in 1950 de naam Bakelbos vastlegde ging uit van het middeleeuwse woord *baek*, *bake* of *bagge* voor varken, en dus van het 'varkensbosch' in de genoemde 'Varkenskampen'. De heer Otto de Beus heeft daar in die tijd, meen ik, in de Culemborgse Courant nog een stukje over geschreven.

Een nieuwe steenoven

Uit de rekening van 1518 blijkt ons dat de oude steenoven verplaatst is naar 'Hollants weerd', tussen de Lekdijk en de Kleine Lek, direct ten westen van de stad. 'Dit jair soe zyn gebacken op Hollants weert drie oeven steens', met een productie van 361 duizend en 2 ½ hondert 'hartsteens'. 'Alsoe den steenoven by den bongarden op Rekem opgebroecken ende gestelt is op Hollants weert' beurde de heer toen niets meer 'van de eerde vanden Bleycweert' waaruit vóór die tijd de klei voor de steenoven was gewonnen. 'Thijs die steenbacker' huurde in 1510 nog voor 22 ½ pond 'den middelweert ende den bleyck weert'. Deze Bleekweerd was dezelfde als de zgn. Nettenweerd, of later Lasarusweerd.

In de rekening van 1519 zit als los vel een overeenkomst tussen heer Anthonis van Lalaing, man van vrouwe Elisabeth van Culemborg, en

Mathijs, steenbakker, met zijn zonen Jan en Egbert. Het stuk dateert van 14 maart 1518. Vader en zonen zouden voor tien jaar de Hollantsweerd huren en heer Anthonis zou daarop op zijn kosten 'doen stellen den steenoven mitsgaders die huysinge ende loidsen, staende *optie oude steenoven plaats binnendycks by den Bleyckweerd*, zoo dat de voirseyde pachters op desen weerd .... steen sullen backen, gelyck van vorme als sy voortyts optie voirs. oude plaets gebacken hebben'.

De nieuwe steenoven staat afgebeeld op de kaarten die Jan Deys in 1575 tekende van de uiterwaarden in de Lek voor Culemborg. Zij lag toen op 'Hollantz weerd oft den steenhovenschen weerd, schietende aen de cleyn Lecke'.

Zoals we gezien hebben, werd de oude steenovenplaats in november 1518 in erfpacht uitgegeven aan Gerrit van Dichteren. De rentmeestersrekening van een jaar later (afbeelding 40) meldt daarover nog dat 'die steenoven hovell mit een cleyn hoexken, daer die loedzen op stonden' in feite buiten de erfpacht viel. Maar omdat 'desen steenoven plaats verwoist, verzant, ende sonderling tvoerseide cleyn hoecken daer oick den steenoven ende tegel oven op stont, *berch ende dal* was, die vervult mit steen, dair groit cost omme gedaen is tot lant te maicken, ende overmits die grote scadelijcke heyninge t'onderhouden', diende men daar verder maar geen punt van te maken.

Uitgaven aan de steenoven komen we regelmatig tegen in de rekeningen van de heer van Culemborg. Zo werd al in 1367 'gedect aen die loedsen aen die steenoven'. In de rekening van 1393 staat zelfs een gehele paragraaf met uitgaven, die waren gedaan 'ter tymmeringe aenden werck vanden steenoven'.

Uit de rekening blijkt dat er toen een geheel nieuwe steenoven is gebouwd, compleet met loodsen en een huis voor de steenbakker. Totaal werd er 260 pond aan besteed, waaronder een post voor 250 latten 'daer men thuus *bij den nyen steenoven* mede latte ende die loedsen' en 43 'bossche riets daermen thuus ende loedsen mede gespreyt heeft'. Daarover zal men, zoals gebruikelijk, gedekt hebben met 'sluuc stroe'.

Hier ghyt den dichten der steenoven plaats
 op het nae vermoegen den erfpaech brief
 om my te ghyt sifers wel verstaen alsoe den
 steenoven hoeck mit een dym hoeckje daer die
 loedyn op stonden In die landmate vandy vooch
 erfpaech byden stuy ouermits. I gesumer die
 beletten mitte landmate daer by te komen
 dan aff salmen myn hee vande soe veel meer
 gonne almen nide behoerlycke pons dit nae
 denquans vandy landmate sall in toekemend
 hys moege bedynnd aldus comt hier aldus
 En want desen steenoven plaats vordere vanden
 ind sonderling trouff dym hoeckje daer mit den
 steenoven ind hegel omv op ston berch ind dal was
 die vermits nu steen daer ghyt cost om ghyden d
 ter laet te make ind omden die ghyt sadelhyde
 herynge sonderhonden in behoer omv huer op ons te
 liden na allen vanden sticht sulge ter d'prens myns
 hnd d' d' d' Camps huer

Afbeelding 40. Fragment uit de rentmeestersrekening van 1520. De rekening vermeldt dat de steenovenheuvel en het hoekje waar de droogloodsen stonden om niet bij de erfpaech wordt gevoegd. Het land was berg en dal en vol met stenen en daardoor moeilijk als bouwland te gebruiken.

Het feit dat er in 1393 een nieuwe steenoven werd gebouwd, doet overigens wel vermoeden dat de steenoven van de heer voordien op een andere plek heeft gestaan. Dit blijkt ook te kloppen. In de oudste rekening (1358) komen we de voorganger al tegen. De 'heerlijke' steenoven werd toen gepacht door Steven Gherbergenzoon, en vanaf 1381 door zijn zoon Claes.

In de tijd ná 1393, als de steenoven is verplaatst naar het Bakelbos, komt 'den steenovens campe, die Claes Stevens sone hadde' voor onder de pachten 'op Parijs ende tot Goelbertingen'. Ook het gebied De Geer, tussen de spoordijk en de Westersingel, viel ogenschijnlijk onder

Parijs. In dát gebied, vlakbij de Lekdijk, zijn eind 2010 de resten gevonden van een steenoven uit de dertiende en veertiende eeuw. Dit moet de oude steenoven van vóór 1393 zijn geweest.

De verplaatsing van de steenoven naar het Bakelbos viel samen met het begin van ‘het werck aen den nijen ronden toern’. Voor dit donjon met metersdikke muren, de voorlopig laatste uitbreiding van het kasteel, werden in 1393 maar liefst 421.500 stenen gebakken. Daartoe werden acht ovens gebrand, op slechts geringe afstand van het kasteel, aan de oostkant van de stad.

De Kil in de Koornweerd

Door zijn boringen heeft Hoek aannemelijk gemaakt dat het volkstuincomplex op het ‘kerkeland’ in de bedding van een oude kil (een zijgeul) van de Lek ligt. Het volkstuincomplex mogen we, denk ik, gelijkstellen met ‘*den scerpenkamp opten corenweert*’, zoals die in 1484 voorkomt in de heerlijke rekening. Qua vorm is dat het enige perceel op de Koornweerd dat ervoor in aanmerking komt.

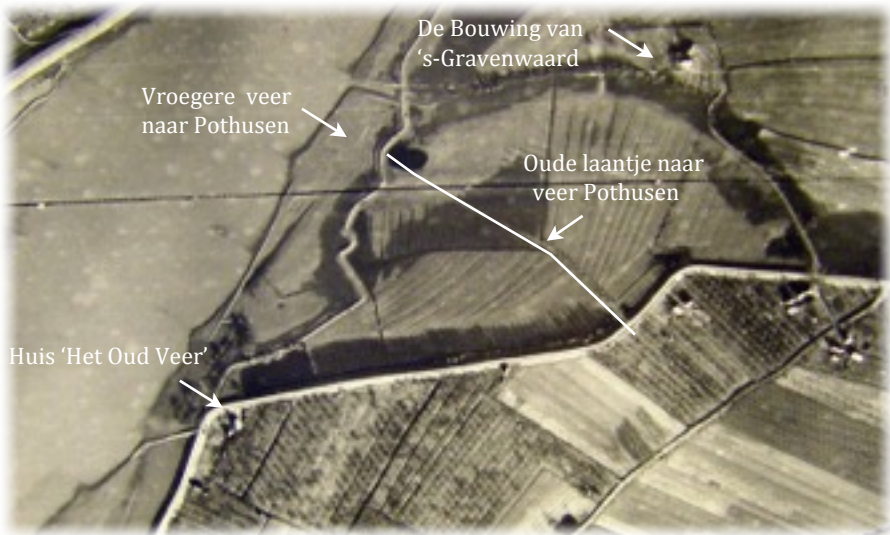
Wie aldaar over de kade loopt valt meteen het hoogteverschil op met de naastgelegen gronden richting de ‘oude dijk’ of Achterweg. En ook het land aan de andere kant, richting de Redichemse dijk, ligt een stuk hoger. Op de oude kaarten zie je duidelijk dat hier een watergang loopt, die in de knik van het Bakelbos, via een heultje onder de weg door gaat. Die knik lijkt er zelfs door bepaald te zijn (vergelijk de opvallende knik in de Oostersingel, waar ter plekke ooit de ‘Hondswetering’ onder de weg doorliep). Die oude kil, en de zandige bodem ervan, verklaren vermoedelijk ook waarom de Korenweerd later zoveel last heeft gehad van kwelwater uit de Lek. Of het Bakelbos, zoals beweerd wordt, ooit een stukje Lekdijk is geweest, staat om dezelfde reden overigens te betwijfelen. Het Bakelbos verbond, zoals we eerder hebben gezien, de ‘Havendijk’ met het oude dijktracé van de huidige Achterweg. De Koornweerd, ten noorden van die oude dijk, zo wordt beweerd, zou pas rond 1500 zijn ingedijkt. De bewering komt van Leendert Sillevius, die haar in de jaren ‘30 ventileerde in zijn ‘Culemborgse Polderhistories’. Enig bewijs daarvoor in de bronnen heb ik tot nu toe niet gevonden. Aannemelijker is daarom dat bij de aanleg rond 1310 van de (Lange) Havendijk vóór de ‘Oude Stad’ van Culemborg, die dijk niet alleen tot het Bakelbos heeft gelopen, maar

vandaar ook verder door naar zgn. 'Het oud Veer', waarna hij na een bocht aldaar - eerst met een recht stuk en daarna een buitenbochtje - aansloot op de oude dijkloop.

Oude Veersteeg

Net vóór dat buitenbochtje (bij 'Ora et Labora') liep vroeger vanaf de Achterweg een steegje naar de dijk, dat verder liep in de uiterwaarden, richting de plek waar in de veertiende eeuw het oude veer⁵³ naar Pothuizen moet hebben gelegen. Het buitendijkse gedeelte van dat laantje ligt er nog steeds, maar slechts voor een deel.

Het vormde, naar ik aanneem, de veersteeg vanuit het buurtschap Redichem. Op een luchtfoto uit 1945 is nog te zien hoe dit steegje eens heeft doorgelopen tot aan de Lekoever.

Afbeelding 41. Luchtfoto uit 1945 van de Koornweerd en Redichemse weerd Rechts op de foto het buitendijks gedeelte van het laantje naar het veer naar Pothuizen.

⁵³ De weg die Hoek op afbeelding 30 aangeeft liep niet naar het veer, maar naar de bouwing op 's-Gravenwaard. Deze waard hoorde vroeger bij de overkant, maar door verlegging van de Lek was zij daarvan afgesplitst. Voorlangs liep als kil de oude Lekstroom.

Ook vanaf het genoemde 'Het Oud Veer' loopt nu vanaf de Lekdijk nog een oude kade naar hetzelfde punt, 'tot Pothusen waert', zoals een oude oorkonde uit 1341 vermeldt.

Tjalling Smittenberg

Fysisch geograaf⁵⁴

Het heeft wel even tijd gekost om me door het boekje heen te werken, maar ik weet nu veel meer van Culemborg en zijn geschiedenis. Ik ben geen historicus en woon ook nog niet zo lang in Culemborg als Wim Hoek. Sommige dingen van zijn verhaal zijn voor mij nog heel erg nieuw en moeilijk te beoordelen. Daarbij doel ik vooral op alle historische elementen uit het verhaal van Hoek. Dus of die oude restgeul nu wel of niet de Kleine Lek mag heten en of er ooit boten met stenen, klei en turf op hebben gevaren, kan ik niet zeggen.

Wel heb ik als fysisch geograaf met extra veel aandacht gekeken naar de manier waarop Hoek heeft geprobeerd te bewijzen dat er ooit langs zijn volkstuin een oude restgeul van de Lek liep. Ik denk dat hij daar gelijk in heeft. Zijn verhaal over hoe die restgeul verder in westelijke richting liep kan ik goed volgen. Misschien moet er meer geboord worden om alles echt te bewijzen, maar ik verwacht wel dat die boringen hem gelijk zullen geven. De wijze waarop hij te werk is gegaan met boren en speuren naar de kenmerken in het landschap was goed. Dus zou de uitkomst ook goed kunnen zijn.

Zelf gaan wij met de leerlingen van het KWC één dag per jaar het veld in om bodemonderzoek te doen. Dan mogen de leerlingen boren.

Laatste keer deden we dat vlakbij school langs de Molenkade op een oude zandrug van De Meer. Dat boren vinden ze in het begin niet zo leuk omdat je van het boorsel uit de guts halen behoorlijk vieze handen krijgt. Maar als ze eenmaal de smaak te pakken hebben, kan het ze niet diep genoeg gaan. Dan willen ze minimaal boren tot ze het grondwater hebben bereikt. Ik heb gemerkt dat ze zo in het veld alles heel interessant vinden en dat de lesstof uit de boeken op die manier veel

---

⁵⁴ Tjalling Smittenberg is docent geografie op het Koningin Wilhelmina College in Culemborg.

meer gaat leven en beter blijft hangen. Dat vind ik ook het leuke van het verhaal van Hoek: de geschiedenis gaat zo voor me leven.

Het lijkt me leuk om op een volgende onderzoekdag met de leerlingen het veld in te gaan en door boren uit te zoeken of de restgeul inderdaad zo gelopen heeft als Hoek beschrijft. Dat kan door te boren op de plaatsen waar hij zelf al geboord heeft en zeker ook op de plekken waar hij niet heeft geboord, dus verderop langs de Achterweg en misschien in de uiterwaarden. Nu geschiedt de onderzoekdag in samenwerking met een collega biologie. Samen kijken we met naar wat voor schelpen we bij het boren te zien krijgen, wat voor schelpdieren dat geweest zijn, uit welke tijd en wat je daar allemaal uit kunt leren. Als we naar zo'n restgeul gaan speuren kan het ook leuk zijn om een collega van geschiedenis erbij te betrekken.

Bakermat of Bakelbos?

Zoals Hoek wilde, heb ik zijn verhaal opgeschreven. Aan alles wat hij heeft verzameld en verteld, heb ik zo goed mogelijk aandacht gegeven. Waar mogelijk heb ik zijn bevindingen gecontroleerd.

Al met al is er bijna twee jaar verstreken sinds ik eraan begonnen ben. In die periode heb ik Wim Hoek beter leren kennen. Hij is eigenzinnig en vasthoudend gebleven, maar meestal was hij verstandig genoeg om zijn ideeën bij te stellen op de momenten dat ik hem met inconsequenties of aperte onjuistheden confronteerde. Dat ging niet altijd vanzelf. Het is niet makkelijk hem van al wat hij in al die jaren heeft uitgedokterd af te brengen.

Ik heb hem ook als een teleurgesteld iemand leren kennen. Hij hoefde geen gelijk, zo zei hij, maar had wel graag gezien dat er serieus naar gekeken was. Daarom was hij teleurgesteld. De belangstelling voor wat hij had verzameld en geconstateerd was omgekeerd evenredig aan het belang dat hij er zelf aan toekende. Dat vond hij erg en daar kwam hij meerdere keren op terug.

Op zijn aandringen heb ik er heel serieus naar gekeken. Er zitten nogal wat aannames van hem in waarvoor geen echt bewijs wordt aangedragen. Dat was bij Schliemann aanvankelijk niet anders. Hij stond alleen met zijn overtuiging dat bij Hisarlik het oude Troje te vinden zou zijn. Hij hield vast aan zijn idee en ging op onderzoek uit. Dat deed Hoek ook. Hij oriënteerde zich breed, las veel, raadpleegde mensen die ter zake meer deskundig waren dan hij, groef en boorde in de bodem en zocht naar sporen in het landschap. Maar, net als Schliemann, niet met een echt wijde blik. Schliemann werd beheerst door maar één gedachte: het vinden van het Oude Troje. Al zijn argumenten boog hij een beetje in die richting bij.

Ook het denken van Hoek werd door één gedachte geleid. Hoek was op zoek naar gegevens waaruit zou blijken dat het Bakelbos, waar hij de gelukkigste jaren van zijn leven had doorgebracht, niet alleen voor hem belangrijk was. Hij wilde dat ook anderen zouden inzien dat het Bakelbos in de Culemborgse historie een prominente plaats verdient. Het liefst zou hij hebben aangetoond dat het Bakelbos de bakermat van

Culemborg zou zijn geweest nl. de plek waar misschien al eerder mensen woonden dan in de stad, waar de stenen zijn gebakken waaruit stad en kasteel zijn opgebouwd en waar het belangrijkste Culemborgse vaarwater langs kwam.

Afbeelding 42. De triomf van Schliemann: de ruïnes van het oude Troje.

Schliemann vond daadwerkelijk zijn Troje. Daarover is geen twijfel! Maar vond Hoek ook zijn bakermat? Vond hij zijn Steenoven? Vond Hoek zijn Kleine Lek?

Dat wilde Hoek zelf ook wel weten. Daarom wilde hij graag reacties op zijn 'denkrichting' en liefst van mensen die meer geletterd zijn dan hijzelf. Wat dat betreft is hij met zeven reacties goed bediend.

Op sommige punten krijgt hij gelijk, maar op andere punten ook forse kritiek. Kritiek mocht ook. Niemand hoefde het met hem eens te zijn, zo zei hij, want hij pretendeerde niet dat wat hij beweerde de waarheid was. Het was, zoals hij dat noemt, slechts een denkrichting.

Voorals Bert Blommers en Bas Smorenburg hebben veel tijd gestopt in het nalopen van de beweringen van Hoek. Het zijn twee studies op zich geworden. Hier en daar heb ik hun reactie ingekort en de tekst

wat aangepast om de redactie beter te laten aansluiten op de rest. Blommers en Smorenborg verschillen op belangrijke punten van mening met Hoek. Daarvoor wordt de nodige argumentatie en documentatie aangedragen. Onderling zijn ze het overigens ook niet altijd in alle opzichten met elkaar eens. Ik ga niet verder in op wat zij beweren. Laat daar de discussie binnen het Oudheidkundig genootschap maar helderheid over geven. Voor mij is het boekje af nu de reacties binnen zijn. Dat was wat Hoek wilde.

Hoek is blij met de reacties en de aandacht die zijn ideeën hebben gekregen en zeker ook met het idee dat alles in boekvorm in bijna duizendvoud wordt uitgegeven.

Natuurlijk, als ik alles had geweten wat in die reacties allemaal naar voren is gebracht, zou ik de eerste 42 pagina's anders hebben geredigeerd, maar het meeste wist ik niet. Eerlijk gezegd wist ik er voor ik aan dit boekje begon bar weinig van, maar inmiddels heb ik veel van Hoek en van de reacties op zijn beweringen geleerd. Wie nog zin heeft om verder in deze materie te duiken om onjuistheden recht te zetten, nog meer feiten op te sporen of verder met Hoek in discussie te gaan, mag zijn gang gaan. Wellicht levert dat een nieuwe en ongetwijfeld boeiende publicatie op en uiteraard meer kennis van de Culemborgse historie.

Hoek heeft met zijn zoektocht als lid van oudheidkundig Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden een goede invulling gegeven aan de eerste en dus belangrijkste doelstelling van dit genootschap n.l. *het bevorderen van de belangstelling voor en kennis van de historie in het algemeen, en in het bijzonder die van Culemborg en omgeving*. Voor mij heeft hij zijn sporen verdiend en kan hij gerust zijn zoektocht beëindigen. Ik geloof niet dat hij dat doen zal. Hij zet ongetwijfeld zijn zoektocht verder voort, voortgedreven door de reacties die hij heeft gekregen en zijn eigen niet te stuiten rusteloze geest.

En één ding weet ik zeker, als Hoek nu bij zijn volkstuin tegen mij zou zeggen: 'Hier liep vroeger de Kleine Lek,' dan zou ik gelijk met hem in discussie zijn gegaan! Maar toen wist ik niet beter.

Wim Holleman

25 juni 2012

